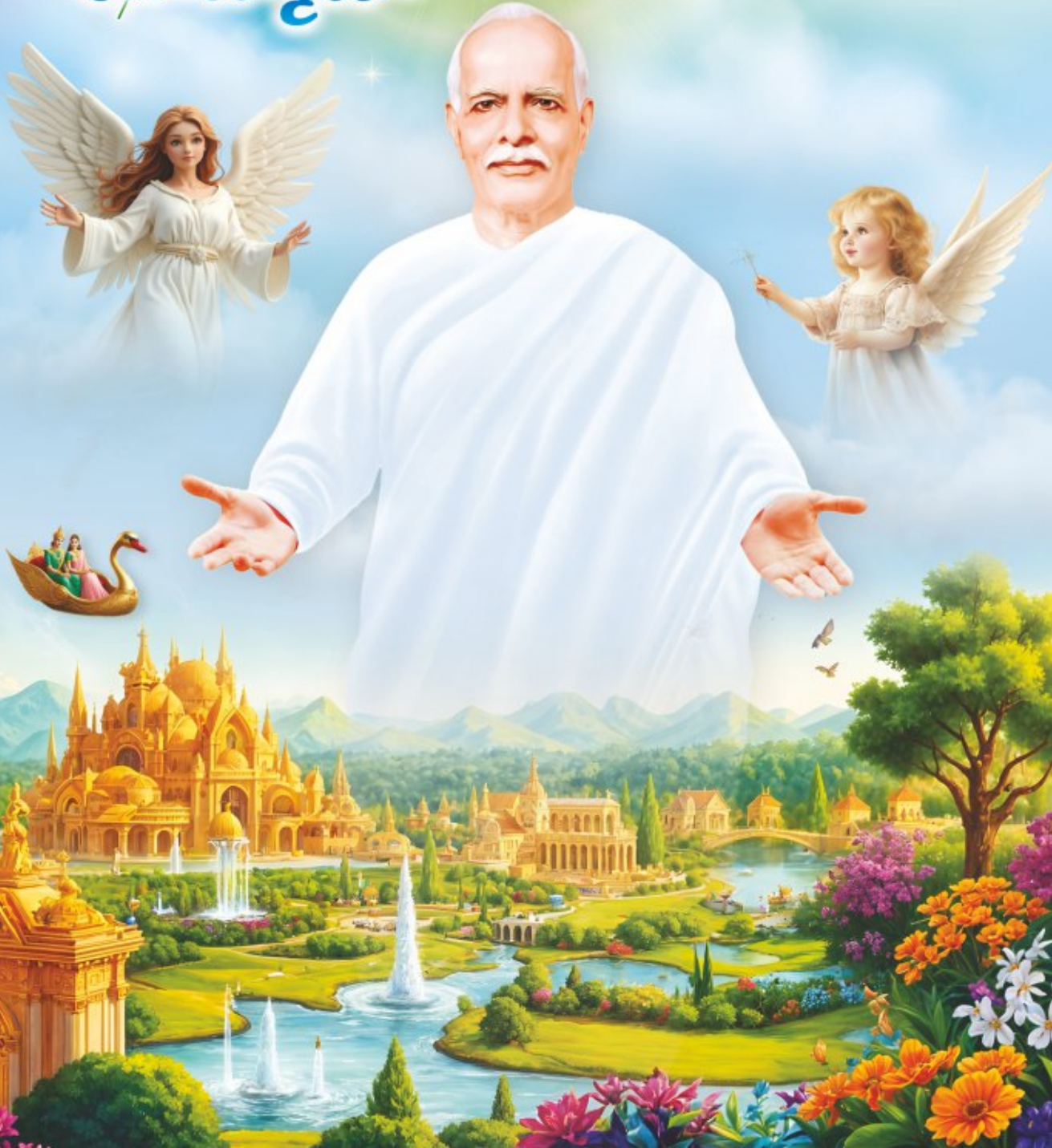

Gyan Amrit ਗਿਆਨ ਅਮ੍ਰਿਤ

April 2026 - Issue 04
Retail Price 15/-

અબ્રામામાં 'વંદે ભારત સ્વર્ણિમ ભારત' કાર્યક્રમમાં રાષ્ટ્રીય બેડમિંટન ચેમ્પિયન પૂજાબેન, ડૉ. શૈલેષા મહસ્કર, પંતંજલી યોગના તનુજા આર્ય, V ક્લબના ખ્યાતિબેન, પ્ર.કુ. રંજનબેન, પ્ર.કુ. હેતલબેન.

સુરત પર્વતમાં 'વિશ્વ મહિલા દિવસ'ના ઉપલક્ષ્યમાં તેરાપંથ સમાજ તરફથી પ્ર.કુ. સંગીતાબેનને સન્માનીત કરતાં જૈન સમાજની મહિલાઓ.

વડોદરા અલકાપુરીમાં 'મહિલા સંમેલન'ના ઉદ્ઘાટનમાં ડૉ. નિકીતાબેન, પૂર્વ કોરપોરેટર રશ્મિકાબેન, આર્યાય રીટાબેન, BOBના AGM સિલ્ક સ્મીતા, ડૉ. હિમાદ્રી, ENT ડૉ. અલકા શેઠી, પ્ર.કુ. ડૉ. નિંરંજનાબેન.

વડોદરા અટલાદરામાં 'વુમનર્સ ડે'ના કાર્યક્રમમાં ૨૬ વિવિધ ક્ષેત્રની પ્રતિભાશાળી મહિલાઓના સન્માન બાદ સમુહચિત્રમાં પ્ર.કુ. ડૉ. અરૂણાબેન તથા પ્ર.કુ. અમરબેન.

વલસાડમાં 'સશક્ત નારી-સમૃદ્ધ સમાજ' MSN ઓફિસર વંદનાબેન, ચેરમેન લાયન્સ ક્લબ સુધાબેન, અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદના પ્રમુખ કિશ્કરીબેન, પ્ર.કુ. રંજનબેન, પ્ર.કુ. વિજયાબેન.

નવસારીમાં 'ઇન્ટરનેશનલ વુમન ડે' પર સમાજમાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરતી વિશિષ્ટ મહિલાઓનું સન્માન બાદ સમુહચિત્રમાં પ્ર.કુ. ગીતાબેન સાથે પ્ર.કુ. ભાનુબેન.

સુરત બાલાજી દ્વારા 'વિશ્વ નારી દિવસે' 'વુમન એન્ડ એજન્ટ ઓફ ચેઇન્જ'ના કાર્યક્રમમાં સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત અને સન્માનીત 25 બહેનોના સન્માન બાદ સમુહચિત્રમાં પ્ર.કુ. ફાગુલીબેન, પ્ર.કુ. ડૉ. દામિનીબેન.

સુરત કામરેજ સેવાકેન્દ્ર ખાતે 'મહિલા દિવસે' આયોજીત સ્નેહમિલનમાં પ્ર.કુ. રીમાબેન સાથે વિવિધ પાત્રોની વેશભુષામાં સુસજ્જ બહેનો.

Gyan Amrit ज्ञानमृत

વર્ષ ૧૯

એપ્રિલ - ૨૦૨૬

અંક : ૦૪

પ્રજાપિતા બ્રહ્માકુમારી ઈશ્વરીય વિશ્વ વિદ્યાલયનું મુખપત્ર અમૃતસૂચિ

- દાદી રતનમોહિનીજીને ભાવાંજલિ .....તંત્રી સ્થાનેથી ..04
- ખુશી-આનંદ જીવનના શાશ્વત મૂલ્યો .....પ્ર.કુ. શિવાની ..07
- શ્રેષ્ઠ જીવનનો આધાર - મૂલ્યો .....પ્ર.કુ. નિલમ ..09
- પુસ્તકાલય - સભ્યતાના જ્ઞાનનો ભંડાર ...પ્ર.કુ. નારાયણ ..10
- રાજયોગિની દાદી રતનમોહિનીજી .....પ્ર.કુ. હેમંત ..14
- મહાશિવરાત્રી - નરસિંહ અવતાર .....પ્ર.કુ. વિવેકાનંદ ..20
- બ્રહ્માકુમારીઝ વિશ્વ વિદ્યાલય શું સમાજસેવા ..પ્ર.કુ. ઈશ્વર ..22
- જ્ઞાન પરખ - મનોબળ .....પ્ર.કુ. જગદીશ ..24
- કુમારી જીવન મહાન .....કુ. તનિષ્ઠા ..27
- ગર્ભ સંસ્કાર .....પ્ર.કુ. શીલા ..28
- એ કરે .....પ્ર.કુ. જૂનાગઢ ..31
- ભણતર લૌકિક - ગણતર અલૌકિક 32
- સંગમયુગની પ્રશ્નાવલી 34

2026ના લવાજમના દર

ભારતમાં

વાર્ષિક લવાજમ	રૂ.	૧૩૦.૦૦
આજીવન સભ્ય	રૂ.	૨,૨૦૦.૦૦
છૂટક નકલ	રૂ.	૧૫.૦૦

વિદેશમાં

એરમેઈલ વાર્ષિક	રૂ.	૧,૬૦૦.૦૦
આજીવન સભ્ય	રૂ.	૧૨,૦૦૦.૦૦

મુદ્રક

ભારતી રણછોડદાસ સોમેયા
તંત્રી

ડો. નંદિની હર્ષદરાય દ્વિવેદી

પ્રકાશક

પ્રજાપિતા બ્રહ્માકુમારી
ઈશ્વરીય વિશ્વ વિદ્યાલય

જ્ઞાનામૃત માટે

કૃતિઓ, ફોટા, લેખ, કવિતા,
અન્ય પ્રકાશન સામગ્રી
તંત્રીશ્રી, જ્ઞાનામૃત કાર્યાલયના
નામે - સરનામે મોકલવા
અથવા ઈમેઈલ દ્વારા મોકલવા
gyanamrit.guj@gmail.com

-- વિશેષ નોંધ --

જ્ઞાનામૃતના નવા સભ્યો સમગ્ર વર્ષ
દરમિયાન બની શકાશે. જાણ્યુઆરીથી
બધા અંક તેમને મળશે. મેખર બનવા
માટે નીચે આપેલ બેંક ખાતાની
વિગતોનો ઉપયોગ કરી ઓનલાઈન,
રોકડા, ચેક, ડી.ડી. થી લવાજમ ભરી
શકાશે. Gpay, મોબાઈલ નંબર કે
Phone Pay ઉપર જ્ઞાનામૃતનું
લવાજમ ભરાશે નહીં.

જ્ઞાનામૃતના બેંક ખાતાની વિગતો

પ્રજાપિતા બ્રહ્માકુમારી ઈશ્વરીય વિશ્વ વિદ્યાલય

Account No. : 03290100041261

IFSC Code : BARB0GITAMA

Bank Name : BANK OF BARODA, Geeta Mandir Branch

જ્ઞાનામૃત કાર્યાલય - પ્રકાશન સ્થળ - ગુજરાત ઝોન મુખ્યાલય

બ્રહ્માકુમારીઝ, સુખશાંતિ ભવન, ભુલાભાઈ પાર્ક રોડ, કાંકરિયા, અમદાવાદ - 380 022.

Phone : 079 - 2532 4460, +91 94267 08448

Email : gyanamrit.guj@gmail.com

તંત્રી સ્થાનેથી બ્રહ્માકુમારીઝના પૂર્વ મુખ્ય પ્રશાસિકા દાદી રતનમોહિનીજીની

પ્રથમ પુણ્યતિથિ નિમિત્તે સહૃદય ભાવાંજલિ.... શ્રદ્ધાંજલિ....

સમયના પ્રવાહે એક વર્ષ પૂર્ણ કર્યું છે, પરંતુ કેટલીક દિવ્ય આત્માઓ સમયની સીમાને પાર કરી ચિરંજીવ બની જાય ત્યારે તેમની અખંડ ઉપસ્થિતિ અનુભવાય છે. એવું જ એક તેજસ્વી વ્યક્તિત્વ એટલે દાદી રતનમોહિનીજી. દાદીજી એવું જ એક વિરલ, દિવ્ય નામ કે - જેઓનું જીવન સાધના, સેવા અને સમર્પણનો જીવંત મહાગ્રંથ હતું. આજે તેમની પ્રથમ પુણ્યતિથિએ, તેમની સદાકાલીન કૃતજ્ઞતા અને ભાવવિભોર સ્મૃતિઓ સાથે સહૃદય નમન.... પ્રણામ....

આધ્યાત્મ જીવનનો સાધનાસભર પ્રારંભ અને શ્રેષ્ઠ સંકલ્પમય જીવન. દાદીજીએ ખૂબ નાની બાળવયે આધ્યાત્મિક જીવનનો માર્ગ અપનાવ્યો. તે સમયના પડકારો, સમાજની માન્યતાઓ તથા રૂઢિઓ અને વિભિન્ન પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે પણ તેમનો સંકલ્પ અડગ રહ્યો. પરમાત્મા પ્રત્યેની નિષ્ઠા અને બ્રહ્માબાબાના આદર્શોને જીવનમાં ઉતારવાની પ્રેરણાએ તેમને આધ્યાત્મિક ઊંચાઈઓ સુધી પહોંચાડ્યા.

મુખ્ય પ્રશાસિકાના નેતૃત્વમાં વિશ્વમંચ પર વૈશ્વિક સેવાઓ તથા આધ્યાત્મિક સંદેશ

બ્રહ્માકુમારીઝ સંસ્થાના મુખ્ય પ્રશાસિકા તરીકે દાદી રતનમોહિનીજીનું યોગદાન માત્ર સંસ્થાગત નેતૃત્વ પૂરતું નહોતું, પરંતુ તેઓ એક આધ્યાત્મિક યાત્રાનું માર્ગદર્શન હતા. સંસ્થાના વડા તરીકે તેમણે સંસ્થાના આધ્યાત્મિક અને પ્રશાસનિક બંને ક્ષેત્રોમાં સંતુલન જાળવી વૈશ્વિક

સ્તરે ફેલાયેલી સેવાઓમાં તેમણે માતૃભાવ, સહનશીલતા અને દૃઢતા સાથે સતત માર્ગદર્શન આપ્યું. સંગઠનને વિશાળ સ્વરૂપ આપવા માટે નીતિનિયમો, શિસ્તની સાથે-સાથે પ્રેમ તથા એકતાનો સુમેળ જાળવવો પણ એટલો સહેલો હતો નથી, પરંતુ તે તેમણે સહજ કર્તવ્યભાવથી શક્ય કરીને બતાવ્યું. તેમણે અનેક આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનોમાં સંસ્થાનું પ્રતિનિધિત્વ કરી વૈશ્વિક મંચ પર આધ્યાત્મિક મૂલ્યોનું આદાનપ્રદાન કરી ઈશ્વરીય સેવાકાર્યને આગળ ધપાવ્યું. દાદીજીનું સાચું બળ તેમના હોદ્દામાં ન હતું, પરંતુ તેમના યોગી જીવનના તપમાં હતું. અવિરત રાજયોગનો ગહન અભ્યાસ, પરમાત્મા સાથે ગાઢ નાતો અને આત્મચિંતનના મૂળ સંસ્કાર, આ તેમની આંતરિક શક્તિનો મુખ્ય સ્ત્રોત હતો.

દાદી રતન મોહિનીજી - એક વિરલ વ્યક્તિત્વ

દાદીજીનું વ્યક્તિત્વ સરળતા, મૃદુતા અને અડગ સંકલ્પનું અદ્વિતીય સંયોજન હતું. તેમના ચહેરા પરની નિર્મળ સ્મિત અને વાણીમાં રહેલી મીઠાશ દરેક આત્માને આશ્વાસન આપતી. તેઓ કહેતા, ‘સેવા આત્માની સ્વભાવિક અભિવ્યક્તિ છે.’ આ વાક્ય માત્ર ઉપદેશ નહોતું, પરંતુ તેમના જીવનનું જીવંત દર્શન હતું. તેમની નેતૃત્વશૈલી ક્યારેય આદેશાત્મક ન હતી, પણ પ્રેરણાત્મક ચોક્કસ હતી. દાદીજી સૌની વાત અચૂક વધુ સાંભળતા પણ પોતે ખુબ ઓછા અને જરૂરી શબ્દો

જ બોલતા. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં તેમની યોગમાં એકાગ્રતા અને શિવ પરમાત્મા પર સંપૂર્ણ અડગ નિશ્ચય અને શ્રદ્ધાની ઝલક સતત દેખાતી.

જીવનશૈલી, સમયની શિસ્ત અને અનુશાસન એ તેમની આગવી ઓળખ હતી.

દાદીજીની જીવનદ્રષ્ટિ - આત્મજાગૃતિથી વિશ્વકલ્યાણની સફર કરાવતી

દાદી રતનમોહિનીજીનો દૃષ્ટિકોણ વિશાળ, દૂરદર્શિતાવાળો. તેઓ માત્ર વ્યક્તિગત પરિવર્તન સુધી મર્યાદિત નહોતા રહેતા, તેઓ સતત વિશ્વ પરિવર્તનના દૃઢ સંકલ્પથી પ્રેરિત હતા. તેઓ પોતાના પ્રવચનો અને કલાસમાં પણ અવારનવાર કહેતા કે, 'જો આત્મા શક્તિશાળી બનશે તો જ વિશ્વમાં શાંતિ આપોઆપ સ્થપાશે.' તેમની જીવનયાત્રા એ જ સાબિત કરે છે કે શાંતિ અને શક્તિનું સંયોજન જીવનને કેટલું દિવ્ય બનાવી શકે છે.

દાદીજીએ પોતાના જીવન દ્વારા સૌને એ શીખવ્યું કે, યોગ એ જીવનનો શ્વાસ છે જ્યારે સેવા એ આત્માના અલૌકિક સંસ્કારોની સ્વભાવિક અભિવ્યક્તિ કરવાનું એક સાધન છે. તેઓની સાધના ગહન હતી, પરંતુ પ્રસ્તુતિ સહજ અને સરળ હતી. તેમના ચહેરા પર અસીમ શાંતિ અને વાણીમાં રહેલું મૃદુતાભર્યું માર્ગદર્શન અનેક આત્માઓ માટે દીવાદાંડી બની ગયું.

પ્રથમ પુણ્યતિથિએ માત્ર મધુર સ્મૃતિઓ નહીં, પણ શ્રેષ્ઠ સંકલ્પનો દિવસ

આજે દાદીજીની પ્રથમ પુણ્યતિથિએ, આપણે માત્ર સંસ્મરણને નહીં, પરંતુ દાદીજીના ઉચ્ચ સંકલ્પોને સાકાર કરીએ તેજ તેમને સાચી શ્રદ્ધાંજલિ છે. દાદીજી પ્રત્યે સાચી ભાવાંજલી એ ગણાય કે, જ્યારે હવે આપણે સ્વયંની યોગસાધનાની સ્થિતિ ઉંચી બનાવી, ઈશ્વરીય સેવામાં સદા નિષ્ઠા જાળવી રાખવી, બ્રાહ્મણ પરિવારમાં એકતા અને અલૌકિક અનુશાસન

દાદીજીનો જીવન સંદેશ બહુ સ્પષ્ટ હતો - આત્મિક જાગૃતિ દ્વારા વિશ્વ કલ્યાણ. તેમણે અનેક આત્માઓને રાજયોગની શક્તિનો અનુભવ કરાવ્યો. તેમની નજરમાં પ્રત્યેક આત્મા પવિત્ર અને શક્તિશાળી હતી. ક્યારે કોઈની નાની કે મોટી ભૂલ થાય પણ તેઓએ ક્યારેય તેમની નિંદા કરી નહીં, પરંતુ પરિવર્તન કરવાની અચૂક પ્રેરણાઓ આપી.

માતૃભાવ અને કરુણાસભર હૃદય

દાદીજીનું હૃદય વિશાળ અને કરુણાસભર હતું. કોઈપણ ભાઈ-બહેનને કોઈ તકલીફ હોય, મનમાં પ્રશ્ન મુંઝવતો હોય કે કોઈ કારણસર દુઃખી હોય, તો તેઓ માત્ર સલાહ કે ઉપદેશ આપતા નહોતાં. પણ તે સમયે દાદીજીની વાણી સામેની વ્યક્તિની આત્માને તે અનુભવ કરાવી જતી. તેથી તે વાણી તેના હૃદયને સ્પર્શી જતી. તેમની પાસે આવનાર દરેક વ્યક્તિને એવો અનુભવ થતો કે 'દાદીજી મને સમજે છે.' તેમણે પોતાના જીવન દ્વારા અનેક આત્માઓને સંદેશાઓ આપી શીખવ્યું કે સહનશીલતા એ શક્તિ છે, નમ્રતા એ જીવનની મહાનતા છે. સંબંધોમાં દિવ્યતા શુદ્ધતા એજ સાચી સેવા છે.

ત્યાગમય જીવન અને સરળતા તથા સમર્પણની પ્રતિમૂર્તિ દાદીજી

દાદી રતનમોહિનીજીનું જીવન ત્યાગ અને સાદગીનું ઉત્તમ જીવંત ઉદાહરણ છે. તેમણે ક્યારેય વ્યક્તિગત સુખ-સગવડોનો ત્યાગ કરી સંપૂર્ણપણે ઈશ્વરીય સેવાઓ માટે સ્વયંને પ્રભુ અર્પણ કરી દીધા. સાદા વસ્ત્રો, નિયમિત

જાળવી રાખવું. સાથે-સાથે ઓલમાઈટી ઓથોરીટી પરમાત્મા (શિવબાબા) પર સંપૂર્ણ નિશ્ચય, ભરોશો અને વિશ્વાસ રાખવો.

આજે સ્મૃતિદિને હૃદય ભાવવિભોર છે. સમયની ગતિએ એક વર્ષ પૂર્ણ કર્યું છે, પરંતુ સંસ્મૃતિઓમાં આજે પણ દાદીજીની દિવ્ય છબીઓ જીવંત છે. દાદી રતનમોહિનીજી સદેહે આજે ભલે નથી, પરંતુ તેમની શિક્ષાઓ, ઉચ્ચ સંસ્કારો, આશીર્વાદ અને પ્રેરણાઓ આજે પણ સૌ બ્રાહ્મણ પરિવારોના હૃદયમાં ઘબકે છે. તેમનું જીવન આપણને એ યાદ અપાવે છે કે, આત્માની યાત્રા અનંત છે. સત્ય, પ્રેમ અને શાંતિના રસ્તા પર ચાલનારા ક્યારેય માયાના પંજમાં આવતાં જ નથી. તેમની સાદગી, અનુશાસન અને સમર્પણભાવને આપણે સૌ જીવનમાં ઉતારીએ, તેજ તેમના પ્રત્યેની કૃતજ્ઞ અભિવ્યક્તિ બની રહેશે. આજના દિવસે આપણે સૌ એક શુભ સંકલ્પ કરીએ - આત્મચિંતન વધુ વધારીએ, યોગની ગહન અનુભવી સ્થિતિ બનાવીએ, સેવામાં નિષ્ઠા વધારીએ અને વિશ્વમાં બેહદ શાંતિના પ્રકંપનો ફેલાવીએ.

॥ ઐ શાંતિ ॥

બ્ર. કુ. ડો. નંદિની

(પેજ નં. 19નું અનુસંધાન).દાદી રતનમોહિનીજી

પ્રભાવોથી ન્યારા, સુખ-દુઃખ, જય-પરાજય, નિંદા-સ્તુતિમાં સમાન, એકરસ અચલ-અડોલ કર્મતીત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા હતા. અખંડ તપસ્યાની મૂર્તિ દાદી રતનમોહિનીજી મૌનમાં રહેતા હોવા છતાં ચેતનમૂર્તિ બની અસીમ ઈશ્વરીય પ્રેમસભર, શુભભાવના-શુભકામનાથી ઓતપ્રોત, દુઆઓના પ્રકંપન ફેલાવતા રહેતા અને બેઠા-બેઠા મળવા આવનારી આત્માઓની ઝોળી આત્મિક સુખ અને મનના શાંતિના હીરા-મોતીઓથી ભરી દેતા હતા.

વિંદગીનો એક-એક શ્વાસ, સંકલ્પ વિશ્વ સેવામાં સફળ કરતા, આખરે 8 એપ્રિલ 2025ના રોજ દાદીજી દેહ - દુનિયાનો ત્યાગ કરી અવ્યક્ત વતનના ફરિશ્તા બની ગયા. આજે પણ તેઓ બધાના દિલોમાં પ્રેમ-દયાની દેવી બની અમર છે અને અમર રહેશે. આવા પ્યારા-પ્યારા, મીઠા-મીઠા દાદીજીને તેમની પ્રથમ પુણ્યતિથિ પર દિલની દુઆઓ સહિત અભિવાદન, શત શત નમન ...

॥ ઓમ શાંતિ ॥

અનુવાદ - બ્ર.કુ. વિજય પોશિયા,
ઈન્ડિયા કોલોની, અમદાવાદ.

સંગમયુગની પ્રશ્નાવલીના જવાબો

1. કલ્પના	2. તમોપ્રધાન	3. શ્રાપ	4. બ્રહ્મા
5. પાવન	6. સતયુગ	7. દુઃખી	8. ત્રીબુનેત્ર
9. શ્રીમત	10. બેફિકર બાદશાહ	11. સ્વાહા	12. બ્રાહ્મણ
13. બાલક	14. કુમારી	15. અવિનાશી	16. લંગર
17. અસંભવ	18. પરમાત્મા	19. યજ્ઞ	20. શક્તિશાળી
21. ઈનોસન્ટ	22. પરમાત્મ પ્યાર	23. સ્વચ્છ	24. દુઃખ
25. નવું			

પ્રસન્નતાના પથ પર

પુશી અને આનંદ જીવનના શાશ્વત મૂલ્યો

બ્ર.કુ. શિવાનીબેન, ગુરુગ્રામ, હરિયાણા

આધુનિક યુગમાં માનવજાતિએ વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિ, સુવિધાઓ અને ભૌતિક સમૃદ્ધિમાં અદભૂત વિકાસ કર્યો છે. જીવનને સરળ બનાવવા માટે હવે અનેક સાધનો ઉપલબ્ધ

થયા છે. છતાં પણ મનુષ્યના જીવનમાં શાંતિ અને પુશીનો અભાવ અનુભવાય છે. તણાવ, ચિંતા, અસંતોષ અને સ્પર્ધાની દોડ વચ્ચે માણસ પોતાની આંતરિક પુશી ગુમાવી રહ્યો છે.

આવી સ્થિતિમાં પ્રેરણાદાયી લેખો, પ્રવચનો માનવજીવનને એક સરળ પરંતુ ગહન સંદેશ આપે છે. પુશી એ કોઈ બાહ્ય પરિસ્થિતિનું પરિણામ નથી, પરંતુ આત્માનો સ્વાભાવિક ગુણ છે. જ્યારે આ પ્રકારના લેખ કે પ્રવચનોમાં આધ્યાત્મિકતા અને વ્યવહારિક જીવન વચ્ચેનું સુંદર સમન્વય જોવા મળે છે ત્યારે એક ઉર્જા અનુભવાય છે. પુશી પણ એક એવી આંતરિક ઊર્જા છે, જે યોગ્ય સમજણ, સકારાત્મક વિચારશક્તિ, આધ્યાત્મિક અભ્યાસ દ્વારા જાગૃત કરી શકાય છે.

આત્મજ્ઞાન - પુશીનો મૂળ આધાર

પુશી અને આનંદનું મૂળ આત્મજ્ઞાનમાં રહેલું છે. જ્યારે માણસ પોતાને માત્ર શરીર તરીકે ઓળખે છે ત્યારે તે ભૌતિક વસ્તુઓ, પદ, પ્રતિષ્ઠા અને સંબંધો પર આધારિત બની જાય છે. આવી સ્થિતિમાં પુશી પણ અસ્થાયી બની જાય છે. પરંતુ જ્યારે વ્યક્તિ પોતાને શાંત અને પ્રકાશમય આત્મા

તરીકે સ્વયંને ઓળખે છે, ત્યારે તેને સમજાય છે કે પુશી તો તેની અંદર જ સમાયેલી છે. આત્માની પ્રકૃતિ મૂળ સ્વરૂપે તો શાંતિ, પ્રેમ, આનંદ અને શક્તિની છે.

રાજયોગ મેડિટેશન દ્વારા વ્યક્તિ પોતાની આ મૂળ સ્થિતિને ચોક્કસ અનુભવી શકે છે. જ્યારે મન પરમાત્મા સાથે જોડાય ત્યારે આત્મામાંથી આનંદ અને શાંતિની લહેરો ઉદ્ભવે અને અનુભવાય. આ અનુભવ વ્યક્તિને સ્થિર અને દીર્ઘકાલીન પુશી આપે છે.

પુશી અને વિચારોનું વિજ્ઞાન

વિચાર જ આપણા અનુભવનું મૂળ છે. દરેક વિચાર એક ઊર્જા છે, જે આપણા મન અને જીવનને પ્રભાવિત કરે છે. જો આપણા વિચારો સકારાત્મક હોય તો મનમાં શાંતિ અને આનંદ અનુભવાય છે. પરંતુ જો વિચારોમાં ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, તુલના અથવા ફરિયાદ હોય તો મન ભારપૂર્ણ બની જાય છે.

પુશી રહેવા માટે જરૂરી છે કે, વ્યક્તિ પોતાના વિચારો પ્રત્યે સજાગ રહે. સુપ્રભાતના સમયે કે વહેલી સવારે સ્વયંના દિવસની શરૂઆત સકારાત્મક સંકલ્પોથી કરવી, દિવસ દરમિયાન મનને શાંત રાખવું અને રાત્રે આત્મચિંતન કરવું. આ પ્રણ સરળ અભ્યાસ મનને શુદ્ધ બનાવે છે. ‘વિચારોને બદલો, તો અનુભવ બદલાઈ જાય છે; અનુભવ બદલાય તો આખું જીવન બદલાઈ જાય.’

અપેક્ષા ઘટાડો - સંતોષ વધારો

આજના જીવનમાં ઘણા દુઃખોનું કારણ

વધારે પડતી અપેક્ષાઓ છે. આપણે લોકો પાસેથી, સંબંધો અને પરિસ્થિતિઓમાંથી ઘણી બધી અપેક્ષા રાખીએ છીએ. જ્યારે આ અપેક્ષાઓ પૂરી થતી નથી, ત્યારે નિરાશા અને અસંતોષ જન્મે છે. સારી ખુશી ત્યારે જ મળે છે જ્યારે સંબંધોમાં અપેક્ષા કરતાં સામેવાળાને જેવો છે તેવો સ્વીકારી લેવાની અને બીજું બીજાઓને કશું આપવાની ભાવના વધુ હોય. જ્યારે આપણે બીજાને બદલવા કે પરિવર્તન કરવા કે કરાવતાં પહેલા જે પોતાનું મન બદલીએ તો આંતરિક શાંતિ વધે છે. સંતોષની ભાવના માણસને સ્થિર અને સ્થાયી બનાવે છે. જે વ્યક્તિ પાસે જે છે તેમાં આનંદ અનુભવવાની કળા શીખી જાય, તો તે જીવનમાં વધુ ખુશ રહી શકે છે.

ફૃતજ્ઞતા - આનંદનો સરળ માર્ગ

ફૃતજ્ઞતા (Gratitude)એ ખુશીનો ખૂબ મહત્વપૂર્ણ માર્ગ ગણવામાં આવ્યો છે. ઘણીવાર માણસ પાસે જે છે તેની તે કદર કરતો નથી. અને જે નથી તેના માટે તે દુઃખી થાય છે. પરંતુ જ્યારે આપણે આપણા જીવનમાં મળેલા આશીર્વાદોને યાદ કરીએ, ત્યારે મનમાં સંતોષ અને આનંદની લાગણી જન્મે છે. દરરોજ થોડો થોડો સમય કાઢી જીવનમાં મળેલી સારી બાબતો જેવી કે પરિવાર, સ્વાસ્થ્ય, પ્રકૃતિ, સંબંધો અને જીવનના દરેક નાના આનંદ માટે તે સૌનો આભાર માનવો જોઈએ. ફૃતજ્ઞતા માણસને ફરિયાદથી મુક્ત કરે છે અને જીવનને વધુ પ્રકાશમય બનાવે છે.

વર્તમાન ક્ષણમાં જીવવાની કળા

માણસનું મન ઘણીવાર ભૂતકાળની યાદો અને ભવિષ્યની ચિંતા વચ્ચે ભટકતું રહે છે. ભૂતકાળની પીડા અને ભવિષ્યની અનિશ્ચિતતા મનને અશાંત બનાવે છે. પરંતુ સારી ખુશી માત્ર વર્તમાન ક્ષણમાં જીવવાથી મળે છે. જ્યારે વ્યક્તિ

દરેક પળને સજાગતા અને શાંતિ સાથે જીવે, ત્યારે જીવનમાં આનંદનો અનુભવ વધે છે. વર્તમાનમાં જીવવું એટલે દરેક કાર્યમાં પૂર્ણ ધ્યાન અને આનંદ અનુભવવો. આ અભ્યાસ મનને હળવું અને આનંદમય બનાવે છે.

સ્વીકાર - આંતરિક શાંતિનો માર્ગ -

જીવનમાં ઘણી બધી બાબતો એવી પણ હોય છે જે, આપણા પોતાના નિયંત્રણમાં હોતી નથી. જે આપણે દરેક બાબતને પોતાના મુજબ બનાવવા માટે સંઘર્ષ કરીએ તો મનમાં તણાવ વધે છે. પરંતુ જ્યારે આપણે પરિસ્થિતિને શાંતિપૂર્વક સમજીને સ્વીકારી લઈએ છીએ ત્યારે મનમાં શાંતિ આવે છે. સ્વીકારવાનો અર્થ પરિસ્થિતિને નકારવું નથી, પરંતુ તેને સમજદારીપૂર્વક સંભાળવો છે. સ્વીકાર કરવાની શક્તિ વ્યક્તિને માનસિક રીતે મજબૂત બનાવે છે અને મુશ્કેલ પરિસ્થિતિઓમાં પણ ખુશ રહેવાની શક્તિ આપે છે.

સેવા - ખુશી વહેંચવાનો માર્ગ

ખુશીનું એક મહત્વપૂર્ણ લક્ષણ એ છે કે, તે વહેંચવાથી વધે છે. જ્યારે વ્યક્તિ પોતાના જીવનને માત્ર પોતાનાં જ સુખ સુધી મર્યાદિત રાખે છે, ત્યારે ખુશી પણ સીમિત બની જાય છે. પરંતુ જ્યારે વ્યક્તિ અન્યના કલ્યાણ માટે કાર્ય કરે છે ત્યારે હૃદયમાં અનોખો આનંદ અનુભવે છે. સેવા દ્વારા માણસ પોતાના અહંકારને છોડીને પ્રેમ અને કરુણાના ગુણોને વિકસાવે છે. બ્રહ્માકુમારી સંસ્થાની વિવિધ સેવાઓ જેમ કે, મૂલ્ય શિક્ષણ, રાજયોગ મેડિટેશન અને આધ્યાત્મિક માર્ગદર્શન. લોકોના જીવનમાં ખુશી - શાંતિ લાવવાનું કાર્ય કરી રહી છે.

આંતરિક શક્તિ - સ્થિર ખુશીનો આધાર

એક મહત્વપૂર્ણ સંદેશ એ છે કે, સારી ખુશી (અનુસંધાન પેજ નં. 32 પર)

શ્રેષ્ઠ જીવનનો આધાર - મૂલ્યો

બ્ર.કુ. નીલમબેન પારેખ, ઈસનપુર

માનવ જીવન બહુ અમૂલ્ય ભેટ છે. દરેક મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં સુખ-શાંતિ અને સંતોષ ઈચ્છે છે. પરંતુ સવાલ એ છે કે, સાચું સુખ ક્યાં મળે? શું માત્ર ધન, વૈભવ અને સુવિધાઓથી જીવન સુખી બની જાય છે? નહીં. સાચું સુખ તો ત્યારે મળે છે જ્યારે જીવનમાં આધાર તરીકે સારા મૂલ્યો અપનાવવામાં આવે.

મૂલ્યો જીવનમાં દિશા આપે છે, તેને સુંદર બનાવે છે અને માનવને સાચા અર્થમાં મહાન બનાવે છે. મૂલ્યો એ જીવનનું મૂળ છે. જેમ કોઈ વૃક્ષ મજબૂત જડોથી ઉભું રહે છે, તેમ મનુષ્યનું જીવન પણ સારા મૂલ્યોના આધારે મજબૂત બને છે. જો જીવનમાં મૂલ્યો હોય તો દરેક પરિસ્થિતિમાં સ્થિર રહી શકાય છે. મુશ્કેલીઓ આવે તો પણ મન હારતું નથી. કારણ કે, મૂલ્યો આપણને અંદરથી શક્તિ આપે છે. શ્રેષ્ઠ જીવન માટે શાંતિ, પ્રેમ, પવિત્રતા અને સત્ય જેવા આધ્યાત્મિક મૂલ્યો ખૂબ જરૂરી છે.

જ્યારે મનમાં શાંતિ હોય છે ત્યારે જીવનમાં સંતુલન આવે છે, પ્રેમ હોય તો સંબંધમાં મીઠાશ અને એકતા રહે છે, પવિત્ર વિચારોથી મન શુદ્ધ બને છે અને સત્યનો માર્ગ આત્મ સન્માન અને વિશ્વાસ આપે છે. આ બધા મૂલ્યો મળીને જીવનને પ્રકાશિત બનાવે છે. આ સાથે નૈતિક મૂલ્યો પણ જીવનમાં એટલા જ મહત્વના છે. સત્યવાદી, ઈમાનદારી, વિનમ્રતા અને ઈર્ષ્ય જેવા નૈતિક મૂલ્યો વ્યક્તિત્વને ઉન્નતિ આપે છે. જે વ્યક્તિ સત્ય બોલે છે, ઈમાનદારીથી જીવે છે અને બીજા પ્રત્યે ક્રુણા રાખે છે, તે સમાજમાં સન્માન પામે છે. નૈતિક મૂલ્યોથી એક સારો વ્યક્તિ જ નહીં પણ

સમાજને પણ સુખી અને સુવ્યવસ્થિત બનાવે છે. જ્યારે પોતાના જીવનમાં સારા મૂલ્યો અપનાવીએ ત્યારે સ્વભાવ પણ મધુર બને છે, વિચારોમાં સકારાત્મકતા આવે છે, માત્ર પોતાનું જીવન જ સુંદર નથી બનાવતા પણ બીજાઓ માટે પ્રેરણાદાયી બની જાય છે.

આથી આપણે દરેક જીવનમાં એક સંકલ્પ કરવો જોઈએ કે, સારા મૂલ્યોને પોતાના જીવનનો આધાર બનાવીએ. રોજિંદા જીવનમાં શાંતિ, પ્રેમ, સત્ય અને નૈતિકતાને સ્થાન આપીએ. જ્યારે મૂલ્યો આપણા વિચારો અને વર્તનમાં ઉતરે છે ત્યારે જીવન સાચા અર્થમાં શ્રેષ્ઠ બની જાય છે. અંતમાં કહી શકાય કે, મૂલ્યો વગરનું જીવન દિશા વગરની નૌકા જેવું છે. જ્યારે મૂલ્યોવાળું જીવન પ્રકાશથી ભરેલા માર્ગ જેવું બની જાય છે. તેથી ચાલો, સારા અને નૈતિક મૂલ્યોને અપનાવીને પોતાના જીવનને સુખી, શાંતિમય અને શ્રેષ્ઠ બનાવીએ.

॥ઓમ શાંતિ ॥

બ્રહ્માકુમારી વિદ્યાલયનો ઇતિહાસ જાણવા માટે અને પ્રજાપિતા બ્રહ્માની જીવન કહાની જેવા માટે હિન્દી ફિલ્મ 'ભાગ્ય વિદ્યાતા' અવશ્ય જુઓ. હવે youtube ઉપર ફ્રી જોઈ શકો છો... બ્રહ્માકુમારી ફિલ્મ 'ભાગ્ય-વિદ્યાતા' લખીને સર્ચ કરવું. અથવા QR Code સ્કેન કરશો તો પણ 'ભાગ્ય-વિદ્યાતા' ફિલ્મ ખુલશે.

પુસ્તકાલય - સભ્યતાના જ્ઞાનનો શાશ્વત ભંડાર

બ્ર.કુ. નારાયણ, લાઇબ્રેરી, શાંતિવન (આબુ રોડ, રાજસ્થાન)

પુસ્તકાલય (Library) - સભ્યતા અને જ્ઞાનના સંરક્ષક

પુસ્તકાલય એ માત્ર ઈંટ-પથ્થરથી બનેલી ઈમારત કે પુસ્તકોનો સંગ્રહ માત્ર નથી; તે માનવીય ચેતના, ઇતિહાસ અને ભવિષ્યની કલ્પનાઓના સંરક્ષક છે. કોઈપણ રાષ્ટ્રની ઐતિહાસિક પ્રગતિનો માપદંડ ત્યાંના પુસ્તકાલયોની સ્થિતિ પરથી મળે છે. આદિકાળથી લઈને આજના ડિજિટલ યુગ સુધી, પુસ્તકાલયોએ માહિતીને સાચવવાનું અને તેને આવનારી પેઢી સુધી પહોંચાડવાનું ભગીરથ કાર્ય કર્યું છે.

પુસ્તકાલયોની શરૂઆત

પુસ્તકાલયોનો ઇતિહાસ એટલો જ જૂનો છે, જેટલો મનુષ્યના લખવાનો ઇતિહાસ છે. પુસ્તકાલયોની શરૂઆત કોઈ ચોક્કસ સદીમાં નહીં, પરંતુ કાંચ યુગ (Bronze Age)માં થઈ હોવાનું માનવામાં આવે છે. વિશ્વના સૌથી પહેલા પુસ્તકાલયો મેસોપોટેમિયા (વર્તમાન ઈરાક)માં લગભગ ઈ.સ. પૂર્વે 3000માં જોવા મળ્યા હતા. તે સમયે કાગળની શોધ થઈ ન હતી, તેથી માહિતીને માટીની પટ્ટીઓ (Clay Tablets) ઉપર 'કીલાક્ષર લિપિ' (Cuneiform script)માં અંકિત કરવામાં આવતી હતી. આ પટ્ટીઓને અગ્નિમાં તપાવીને કાયમી અને સુરક્ષિત બનાવી દેવામાં આવતી હતી.

પુરાતત્વવિદો (Archaeologists)ને સુમેરિયન સભ્યતાના પુરાલેખોમાં હજારો એવી પટ્ટીઓ મળી છે, જેમાં તે સમયનો વ્યાપારી હિસાબ-કિતાબ, ધાર્મિક મંત્રો અને ખગોળીય

ગણતરીઓ નોંધાયેલી હતી. આ એ વાતનો પુરાવો છે કે આદિકાળથી જ મનુષ્ય પોતાના જ્ઞાનને સંચિત કરવા પ્રત્યે જાગૃત હતો.

અસીરિયન સામ્રાજ્ય અસુરબનિપાલનું પુસ્તકાલય - સાતમી સદી પૂર્વે, અસીરિયન રાજા અસુરબનિપાલે **નીનવે**(પ્રાચીન અસીરિયાનું એક મહત્વપૂર્ણ અને વિશાળ શહેર)માં એક ભવ્ય પુસ્તકાલય સ્થાપિત કર્યું હતું. તેને વિશ્વનું પ્રથમ '**સુવ્યવસ્થિત પુસ્તકાલય**' માનવામાં આવે છે, કારણ કે અહીં માહિતી અને પટ્ટીઓનું વર્ગીકરણ વિષયો અનુસાર કરવામાં આવ્યું હતું. આ જ પુસ્તકાલયમાંથી પ્રસિદ્ધ '**એપિક ઓફ ગિલગામેશ**' (મેસોપોટેમિયાની સૌથી જૂની સાહિત્યિક કૃતિઓમાંની એક)ની નકલો પ્રાપ્ત થઈ હતી.

ઈજિપ્તની (મિસ્ર) સભ્યતા અને પેપિરસનો યુગ: કાંચ યુગના ઉત્તરાર્ધ અને લોહ યુગની શરૂઆતમાં, જ્ઞાનના સંરક્ષણની તકનીકમાં એક મોટો ક્રાંતિકારી ફેરફાર આવ્યો. ઈજિપ્તના લોકોએ 'પેપિરસ' (Papyrus)નામના છોડના રેસામાંથી કાગળ જેવો પદાર્થ બનાવવાનું શરૂ કર્યું. જેના પરિણામે, માટીની ભારે પટ્ટીઓનું સ્થાન હવે હલકા 'રોલ' (Scrolls)એ લઈ લીધું. ત્યારબાદ પ્રાચીન ઈજિપ્તના મંદિરો અને રાજમહેલો શિક્ષણ અને જ્ઞાનના મુખ્ય કેન્દ્રો બની ગયા.

ઈતિહાસના મહાન પુસ્તકાલયો

એલેક્ઝાન્ડ્રિયાનું પુસ્તકાલય (Library of Alexandria) - પ્રાચીન વિશ્વનું સૌથી પ્રખ્યાત પુસ્તકાલય ઈજિપ્ત (મિસ્ર)ના એલેક્ઝાન્ડ્રિયા

શહેરમાં આવેલું હતું. તેની સ્થાપના ત્રીજી સદી પૂર્વે **ટોલેમી પ્રથમ** દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તે યુગમાં તે જ્ઞાનનું વૈશ્વિક કેન્દ્ર હતું, જ્યાં વિશ્વભરમાંથી વિદ્વાનો સંશોધન માટે આવતા હતા. માનવામાં આવે છે કે તેમાં લગભગ **૭,૦૦,૦૦૦ પેપિરસ રોલ** (હસ્તપ્રતોના ખંડલ) સંગ્રહિત હતા. દુર્ભાગ્યવશ, અનેકવાર ભીષણ આગ લાગવાને કારણે અને યુદ્ધોને લીધે આ મહાન ઘરોહર નષ્ટ થઈ ગઈ. તેને આજે પણ માનવ ઇતિહાસનું સૌથી મોટું ઐત્હિક નુકસાન માનવામાં આવે છે.

નાલંદા વિશ્વવિદ્યાલય (બિહાર, ભારત) - ભારતમાં જ્ઞાનની ગૌરવશાળી પરંપરાનું પ્રતીક નાલંદા વિશ્વવિદ્યાલયનું પુસ્તકાલય **‘ધર્મગંજ’** (ધર્મનો બજાર અથવા ઢગલો) કહેવાતું હતું. આ એક નવ માળની ભવ્ય ઇમારત હતી, જેના ત્રણ મુખ્ય વિભાગો હતા - **રત્નસાગર, રત્નોદધિ અને રત્નરંજક**. અહીં હજારો ઐત્હિક ભિક્ષુઓ અને વિદેશી વિદ્યાર્થીઓ સંશોધન અને અભ્યાસ કરતા હતા. ઐતિહાસિક વૃતાંતો અનુસાર, જ્યારે બખ્તિયાર ખિલજીએ તેને આગને હવાલે કર્યું, ત્યારે અહીં પુસ્તકોનો એટલો વિશાળ ભંડાર હતો કે તે ત્રણ મહિના સુધી સળગતો રહ્યો હતો.

તક્ષશિલા વિશ્વવિદ્યાલય - ગાંધાર પ્રદેશ (વર્તમાન પાકિસ્તાન)માં આવેલું તક્ષશિલા વિશ્વનું પ્રાચીનતમ વિશ્વવિદ્યાલય હતું. અહીંના પુસ્તકાલયમાં ચિકિત્સા (આયુર્વેદ), રાજનીતિ (અર્થશાસ્ત્ર) અને દર્શનશાસ્ત્રની અમૂલ્ય હસ્તપ્રતો સંગ્રહિત હતી. આચાર્ય ચાણક્ય અને પાણિની જેવા મહાન વિદ્વાનો અહીંની સાથે સંકળાયેલા હતા.

વિક્રમશિલા અને વલ્લભી - આ કેન્દ્રો પણ પ્રાચીન ભારતના સમૃદ્ધ જ્ઞાન ભંડાર હતા.

અહીંના પુસ્તકાલયોમાં તંત્ર-મંત્ર, વ્યાકરણ, તર્કશાસ્ત્ર અને ખગોળ વિજ્ઞાનની દુર્લભ હસ્તપ્રતો અત્યંત સુરક્ષિત રીતે રાખવામાં આવી હતી. વલ્લભી (ગુજરાત) ખાસ કરીને હીનયાન ઐત્હિક દર્શનના અભ્યાસ માટે વિખ્યાત હતું.

ભારતીય સંસ્કૃતિ અને પુસ્તકાલયોનો ઉદ્ભવ

ભારતીય સંસ્કૃતિ મૂળભૂત રીતે **‘શ્રુતિ’** (સાંભળવું) અને **‘સ્મૃતિ’** (યાદ રાખવું)ની મહાન પરંપરા પર આધારિત હતી. પ્રાચીન કાળમાં વેદો અને ઉપનિષદોનું ગૂઢ જ્ઞાન ગુરુ-શિષ્ય પરંપરા દ્વારા મૌખિક રીતે એક પેઢીથી બીજી પેઢી સુધી પહોંચાડવામાં આવતું હતું. પરંતુ જેમ-જેમ જ્ઞાનનો વિસ્તાર થયો અને તેને ભવિષ્ય માટે સુરક્ષિત રાખવાની જરૂરિયાત જણાઈ, ત્યારે ઋષિઓએ તેને લિપિબદ્ધ કરવાનું શરૂ કર્યું.

તે સમયે પુસ્તકાલયોને **‘જ્ઞાન ભંડાર’** અથવા **‘ભારતી ભંડાર’** કહેવામાં આવતા હતા, જ્યાં તાડપત્રો અને ભોજપત્રો પર લખાયેલી દુર્લભ હસ્તપ્રતોને અત્યંત જતન અને શ્રદ્ધા સાથે રાખવામાં આવતી હતી. ત્યારબાદ, પ્રાચીન ભારતના વિશ્વવિદ્યાલયો તેમની ઉત્કૃષ્ટ શિક્ષણ પદ્ધતિની સાથે સાથે તેમના વિશાળ પુસ્તકાલયો માટે વિશ્વભરમાં પ્રસિદ્ધ થયા.

મધ્યકાળ અને શાહી સંરક્ષણ

મધ્યકાળમાં પણ ભારતીય રાજાઓ અને સમ્રાટોએ પુસ્તકાલયોને વિશેષ સંરક્ષણ આપ્યું હતું. મુગલ કાળમાં પુસ્તકાલયોને **‘કિતાબખાના’** કહેવામાં આવતા હતા. જયપુરના **મહારાજ સવાઈ જયસિંહ** અને **તંજાવુરના મરાઠા રાજાઓએ** પણ વિશાળ પુસ્તકાલયોનું નિર્માણ કરાવ્યું હતું. તમિલનાડુમાં આવેલું તંજાવુરનું **‘સરસ્વતી મહલ પુસ્તકાલય’** આજે પણ

ભારતના સૌથી જૂના અને સમૃદ્ધ પુસ્તકાલયોમાંનું એક માનવામાં આવે છે.

પુસ્તકાલય - જ્ઞાનનું પવિત્ર મંદિર

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં પુસ્તકોને ‘સાક્ષાત્ સરસ્વતી’નું સ્વરૂપ માનવામાં આવે છે. વસંત પંચમી અને નવરાત્રી (સરસ્વતી પૂજા)ના અવસરે પુસ્તકો અને કલમની પૂજા કરવાની ગૌરવશાળી પરંપરા આજે પણ જીવંત છે. જૈન ધર્મમાં પણ ‘જ્ઞાન પંચમી’ના દિવસે વિશેષ રૂપે ‘જ્ઞાન ભંડારો’ની સજ્ઞાઈ અને વંદના કરવામાં આવે છે.

આધુનિક કાળમાં ભારતીય પુસ્તકાલય પ્રણાલીને વ્યવસ્થિત અને વૈજ્ઞાનિક આધાર ડો. એસ. આર. રંગનાથને આપ્યો. તેમને ‘ભારતીય પુસ્તકાલય વિજ્ઞાનના પિતા’ (Father of Library Science in India) માનવામાં આવે છે.

વિશ્વના કેટલાક ‘વિશિષ્ટ’ પુસ્તકાલયો

વિશ્વનું સૌથી મોટું પુસ્તકાલય - લાયબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસ (Library of Congress, USA) વોશિંગ્ટન ડી.સી.માં આવેલું આ પુસ્તકાલય દુનિયાનું સૌથી મોટું માહિતી કેન્દ્ર છે. અહીં 16 કરોડથી વધુ વસ્તુઓનો સંગ્રહ છે, જેમાં 3.8 કરોડથી વધુ પુસ્તકો અને અન્ય મુદ્રિત સામગ્રીઓ સામેલ છે. અહીં 470 ભાષાઓમાં જ્ઞાનનો વિશાળ ભંડાર ઉપલબ્ધ છે.

વિશ્વનું સૌથી જૂનું નિરંતર કાર્યરત પુસ્તકાલય- અલ-કરાવિયિન (Al-Qarawiyyin, Morocco) મોરોક્કોના ફેઝ શહેરમાં આવેલી આ લાયબ્રેરીની સ્થાપના 859 ઈસવીમાં જ્ઞાતિમા અલ-ફિહરી નામની મહિલા દ્વારા કરવામાં આવી હતી. આ દુનિયાનું સૌથી જૂનું પુસ્તકાલય છે જે પોતાની સ્થાપનાના સમયથી લઈને આજ દિન સુધી વાચકો માટે નિરંતર ખુલ્લું છે.

ભારતનું સૌથી મોટું પુસ્તકાલય - નેશનલ લાયબ્રેરી (National Library of India, Kolkata) કોલકાતામાં આવેલી ‘નેશનલ લાયબ્રેરી’ ભારતનું સૌથી મોટું પુસ્તકાલય છે, જ્યાં 17 લાખથી વધુ પુસ્તકોનો સંગ્રહ છે. આની સ્થાપના મૂળ રીતે 1836 માં ‘કલકત્તા પબ્લિક લાયબ્રેરી’ તરીકે થઈ હતી, જેને પાછળથી રાષ્ટ્રીય પુસ્તકાલયનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.

સૌથી વધુ પુસ્તકાલયો ધરાવતો દેશ

પુસ્તકાલયોની કુલ સંખ્યાના મામલે ચીન અને રશિયા વિશ્વમાં ઘણા આગળ છે. બેકે, વ્યક્તિ દીઠ ઉપલબ્ધતા અને સામુદાયિક સ્તરે નેટવર્કની મજબૂતીના મામલામાં સંયુક્ત રાજ્ય અમેરિકાની પ્રણાલી ખૂબ જ પ્રભાવશાળી છે. ભારતમાં પણ જાહેર પુસ્તકાલયોનું એક વિશાળ માળખું મોજૂદ છે, વર્તમાન સમયમાં આમાંની ઘણી સંસ્થાઓને આધુનિકીકરણની આવશ્યકતા છે.

આધુનિક યુગમાં પુસ્તકાલયોની પ્રાસંગિકતા

ઈન્ટરનેટ અને ગૂગલના વર્તમાન સમયમાં અવારનવાર એ સવાલ પૂછવામાં આવે છે કે શું પુસ્તકાલયો હવે જૂના (અપ્રસ્તુત) થઈ ગયા છે? આનો સ્પષ્ટ જવાબ છે ‘ના’. આધુનિક સમયમાં પુસ્તકાલયો હવે માત્ર પુસ્તકોની લેવડ-દેવડના કેન્દ્રો નથી રહ્યા, પરંતુ તેઓ એક ‘સામુદાયિક કેન્દ્ર’ બની ગયા છે. તેઓ ડિજિટલ ડિવાઈસ (Digital Devices)ને ઓછું કરવાનું મહત્વપૂર્ણ કાર્ય કરે છે, જ્યાં આર્થિક રીતે નબળા વિદ્યાર્થીઓ ઈન્ટરનેટ, કોમ્પ્યુટર અને અભ્યાસ માટે શાંતિપૂર્ણ વાતાવરણ મેળવી શકે છે. ‘કિન્ડલ’ અને ‘પીડીએફ’ના આ ડિજિટલ યુગ હોવા છતાં, છાપેલા પુસ્તકની સુગંધ અને પુસ્તકાલયની જીવંત શાંતિનો કોઈ વિકલ્પ નથી.

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં પુસ્તકાલયનું આધ્યાત્મિક મહત્વ

ભારતીય દર્શન અનુસાર, અજ્ઞાન જ સમસ્ત દુઃખોનું મૂળ કારણ છે અને જ્ઞાન જ મુક્તિ (મોક્ષ)નો એકમાત્ર માર્ગ છે, જેમ કે કહેવામાં આવ્યું છે, ‘**ઋતે જ્ઞાનાન્ન મુક્તિઃ**’ (અર્થાત જ્ઞાન વગર મુક્તિ સંભવ નથી). આ જ દ્રષ્ટિકોણને કારણે પુસ્તકાલયોને જ્ઞાન અને મુક્તિના માર્ગનું દ્વાર માનવામાં આવ્યું. પ્રાચીન કાળમાં મંદિરોની સાથે જ પુસ્તકાલયો અને મઠો જોડાયેલા હતા, જેથી શ્રદ્ધાળુઓની અંદર ભક્તિની સાથે-સાથે જ્ઞાનનો પણ સંચાર થઈ શકે. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં પુસ્તકાલયો હંમેશા ‘**સભ્યતાની યાદશક્તિ**’ (Memory of Civilization) રહ્યા છે. ભલે નાલંદાની દુર્ઘટના રહી હોય કે આધુનિક કાળનું પુનર્જીવન, પુસ્તકાલયોએ દરેક યુગમાં ભારતીય પ્રતિભા અને બૌદ્ધિક વારસાને જીવંત રાખ્યો છે.

આજના ડિજિટલ યુગમાં પણ ભારતીય પુસ્તકાલયોનું મૂળ લક્ષ્ય એ જ શાશ્વત પ્રાર્થના છે, ‘**અસતો મા સદ્ગમય, તમસો મા જ્યોતિર્ગમય**’ (અર્થાત અમને અસત્યથી સત્ય તરફ અને અંધકારથી પ્રકાશ તરફ લઈ ચાલો). વાસ્તવમાં પુસ્તકાલયો આપણી સભ્યતાની સામૂહિક સ્મૃતિ છે. જે સમાજ પોતાના પુસ્તકાલયોની ઉપેક્ષા કરે છે અથવા તેમને ભૂલી જાય છે તે પોતાના ભૂતકાળના ગૌરવ અને ભવિષ્યની દિશા, બંને ખોઈ બેસે છે. યુગો બદલાતા રહ્યા છે અને માધ્યમો બદલાતા રહ્યા છે, ભલે તે પ્રાચીન કાળની માટીની પટ્ટીઓ હોય, મધ્યકાળના ભોજપત્રો હોય કે આજના ડિજિટલ ક્લાઉડ હોય, પુસ્તકાલયોનો મૂળ ઉદ્દેશ્ય હંમેશા એક જ રહેશે. અજ્ઞાનના અંધકારને મિટાવીને જ્ઞાનના પ્રકાશ તરફ લઈ જવો.

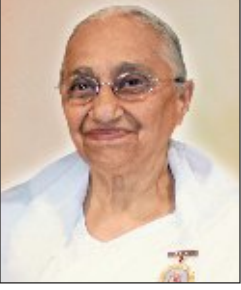
યજ્ઞ સેવા અને પુસ્તકાલય

જોકે યજ્ઞના આદિથી જ ઈશ્વરીય સેવાઓમાં સાહિત્યની ભૂમિકા મુખ્ય રહી છે. આપણે જાણીએ છીએ કે આપણા બાબા સ્વયં ‘**જ્ઞાનના સાગર**’ છે અને આપણે તેમના બાળકો ‘**માસ્ટર જ્ઞાનના સાગર**’ છીએ. આખી દુનિયાની ભાષાઓના પુસ્તકો અને તમામ પુસ્તકાલયો એક તરફ, અને પવિત્ર બ્રાહ્મણ એક તરફ! જેમ આપણે પરમપિતા પરમાત્મા વિશે કહીએ છીએ કે જો સમસ્ત સાગરની શાહી બનાવો, દુનિયાના તમામ જંગલોના કલમ અને કાગળ બનાવો અને સ્વયં ગણેશજીને લખવા બેસાડો, તો પણ પરમાત્માના ગુણોની મહિમા પૂરી લખી શકાતી નથી, કારણ કે તે અસીમ જ્ઞાનનો સાગર છે. દુનિયાભરમાં જેટલું પણ જ્ઞાન છે, તે પરમાત્માના જ્ઞાનના એક ટીપા સમાન છે. કોઈ પણ વ્યક્તિ વિશ્વના તમામ પુસ્તકાલયોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન વાંચી લે, પણ જ્યાં સુધી તે સ્વયં (પોતાને) નથી જાણતો, પરમપિતા પરમેશ્વરને નથી જાણતો અને પોતાના ઘર (પરમધામ)ને નથી જાણતો, ત્યાં સુધી તે તમામ જ્ઞાન અધૂરું છે.

બાબાએ જેમ કહ્યું છે કે એક આખા ‘કલ્પ’ના તમામ રીત-રિવાજો, સંસ્કૃતિ અને સભ્યતાની શરૂઆત સંગમયુગથી જ થાય છે; બધું જ તમારા દ્વારા સંગમ પર કરેલ કર્મોનું ગાયન છે. તેવી જ રીતે, પુસ્તકાલયની શરૂઆત પણ યજ્ઞ સેવા દ્વારા જ થઈ છે. ભગવાને આદિ પિતા બ્રહ્માના તન દ્વારા યજ્ઞની સ્થાપના કરી અને મધુબન (પાંડવ ભવન) જેવી પાવન તપોભૂમિને સ્વયં પોતાના યોગમય અમૃત સંકલ્પો દ્વારા સીંચી. જ્યારે પાંડવ ભવનને મુખ્યાલય બનાવવામાં આવ્યું, ત્યારે ત્યાં અલગ-અલગ વિભાગો (ડિપાર્ટમેન્ટ) બનાવવામાં આવ્યા. તે જ ક્રમમાં (અનુસંધાન પેજ નં. 33 પર)

યુવાશક્તિની કર્ણધાર રાજયોગિની દાદી રતનમોહિનીજી

બ્ર.કુ. હેમંતભાઈ, શાંતિવન, આબુ રોડ

યુવાશક્તિ મહાન છે! યુવા જ રાષ્ટ્ર-નિર્માણ તેમજ જન-કલ્યાણનો આધાર છે. તેથી જ બ્રહ્મા-તનમાં પધારેલા પ્રભુપિતાએ નવયુગ રચવા માટે યુવા-શક્તિને જ પસંદ કરી. વાત

છે 1936ની, યુગપરિવર્તક બ્રહ્માબાબાએ બાળ-કિશોરોને આધ્યાત્મિક જ્ઞાન અને દિવ્યગુણોની સમજ આપી, સતયુગની સ્થાપના અર્થે ચરિત્રસંપન્ન યુવાઓની સેનાનું સર્જન કરવા માટે રૂઠાની સ્કૂલ ખોલી અને કુશળ શિલ્પી બનીને યુવા-મૂર્તિઓને ઘડી. તેમાંથી એક અદ્વિતીય દિવ્યમૂર્તિ, યુવાનોની સુષુપ્ત ચેતના જગાડી યુવાન દિલોમાં ઉમંગ-ઉત્સાહનો સંચાર કરનારા, ‘રાજયોગિની દાદી રતનમોહિનીજી’ દાદીજી યુવાશક્તિની કર્ણધાર હતા. નિરાશાની રાતમાં આશાનો કિનારો ખતાવનારા દાદીજી તો યુવાનો માટે ચૈતન્ય દીવાદાંડી હતા. વિંદગીની સો (100) વસંત જોનારા ચિરયુવા દાદીજી અસીમ ઊર્જના ભંડાર હતા. દાદીજીના આદર્શ જીવનમાંથી દિશા મેળવીને લાખો યુવા ભાઈ-બહેનો આધ્યાત્મિક પથ પર ચાલી નીકળ્યા અને સફળતાનું ગૌરી શિખર સર કરતા રહ્યા.

દાદીજીનો જન્મ 25 માર્ચ 1925ના શુભ દિવસે સિંધ હૈદરાબાદના એક ઉચ્ચ કુળમાં, ભક્તિભાવથી ભરેલા ધનસંપન્ન પરિવારમાં થયો હતો. પિતા ‘ખુશીરામ’ અને માતા ‘દેવી’એ કન્યા રત્નને નામ આપ્યું હતું ‘લક્ષ્મી’, જ્યારે શિવ-

પિતાએ અવ્યક્ત નામ આપ્યું ‘રતનમોહિની’ જેવું નામ તેવા ગુણની ઉક્તિ પ્રમાણે દાદીજી જ્ઞાન સાગરમાં રૂઠાની ગોતાખોર બની ડૂબકી લગાવતા અને જ્ઞાનના હીરા-મોતી લઈને આવતા, તેથી બ્રહ્માબાબા કહેતા, ‘રતન દિકરી તો રત્નોની ખાણ છે.’ દાદીજીના માતા શ્રીકૃષ્ણની ખૂબ ભક્તિ કરતા હતા. દાદીજીમાં પણ બાળપણથી જ ભક્તિના સંસ્કાર હતા. ગિરધર ગોપાલની દીવાની મીરાની જેમ દાદીજી પણ પ્રભુ-પ્રેમમાં મગ્ન થઈ ભક્તિ કરતા હતા. તે દિવસોમાં સિંધ હૈદરાબાદમાં ઓમ મંડળીની ધૂમ મચી હતી. દાદીજીના લૌકિક માતાજી પણ સત્સંગમાં જતા હતા. એકવાર માતા સાથે દાદીજી પણ ઓમમંડળી ગયા. સત્સંગમાં ઓમની મધુર ધ્વનિ ગુંજી રહી હતી, ત્યાં જતાં જ દાદીજી એકદમ સાયલેન્સ થઈ ગયા અને દેહની સૂદબૂદ ભૂલી ગયા. સ્વીટ સાયલેન્સના ઊંડા સાગરમાં ડૂબી ગયા. અહાહા! દાદીજીની તે કેવી અદભૂત પરમાનંદદાયી દેહાતીત સ્થિતિ હતી. દાદીજી દેહ અને દુનિયાથી અતિ ન્યારી, અતિ મીઠી શાંતિની પ્યારી અશરીરી અવસ્થામાં દોટ કલાક સુધી એક જ સ્થાન પર એકરસ સ્થિતિમાં ખોવાયેલા રહ્યા. બધા શ્રોતાઓ જતા રહ્યા, પણ દાદીજીને ખબર પણ ન પડી કે સત્સંગ ક્યારે સમાપ્ત થયો. તે મધુર શાંતિના અનુભવના ખેંચાણથી દાદીજી દરરોજ જ્ઞાનામૃત પાન કરવા સત્સંગમાં જવા લાગ્યા અને અતીન્દ્રિય સુખના ઝૂલામાં ઝૂલવા લાગ્યા.

પિતાશ્રી બ્રહ્માબાબા તે સમયે કાશ્મીર ગયા હતા. બાબા કાશ્મીરથી પરત ફર્યા ત્યારે દાદી

બાબાને મળ્યા. પહેલી જ મુલાકાતમાં દાદીજીએ અંતઃકરણની ઊંડાઈથી અનુભવ્યું કે બાબા જ તેમના પિતા છે અને પોતે આ જ ઈશ્વરીય પરિવારના છે. શરૂઆતમાં દાદીજીને પરિવાર તરફથી રજા નહોતી. દાદીજી ભણવામાં હોશિયાર હતા, તેથી સંબંધીઓ ઈચ્છતા હતા કે દાદી સારું ભણે અને આગળ વધે. બાબાએ પણ બાળકોની સ્કૂલ ખોલી હતી, જ્યાં જ્ઞાનના પાઠ ભણાવવામાં આવતા અને હિન્દી તેમજ અંગ્રેજી ભાષાઓ શીખવવામાં આવતી. દાદીજીને ભણવામાં રસ હતો, તેથી દાદીજીએ બહારની સ્કૂલને બદલે બાબાની ઓર્ડિંગમાં ભણવાનો વિચાર કર્યો, તો ઘરેથી સરળતાથી રજા મળી ગઈ. સ્કૂલમાં પ્રણ ક્લાસ હતા - એકમાં નાના બાળકો, બીજામાં વચ્ચેના અને ત્રીજામાં મોટા બાળકો હતા. દાદીજી ત્રીજા મોટા બાળકોના ક્લાસમાં ભણવા લાગ્યા. રૂઠાની અભ્યાસ કરતા કરતા દાદીજીને નિશ્ચય થયો કે આટલું ઊંચું જ્ઞાન પરમાત્મા સિવાય કોઈ આપી શકે નહીં. દાદીજી બાબાની સન્મુખ જતાં તો બાબાને સાધારણ રૂપમાં જોવાને બદલે વિષ્ણુના જ રૂપમાં જોતા, જેનાથી દાદીનો સ્નેહ અને બુદ્ધિયોગ બાબા સાથે સરળતાથી જોડાઈ ગયો. બાબા પાસેથી જ્ઞાનની ઊંચી-ઊંચી વાતો સાંભળીને દાદીજીને નારાયણી નશો ચઢતો કે તેઓ કેટલા શ્રેષ્ઠ જીવનવાળા છે.

બ્રહ્માબાબા હૈદરાબાદથી કરાચી ગયા, દાદીજી પણ બાબા સાથે ગયા. દાદીજીએ બ્રહ્માબાબાના સાનિઘ્યનું અહો પદ્માપદમ સૌભાગ્ય મેળવ્યું. દાદીજી અમૃતવેળે પ્રભુ પ્રિયતમના પ્રેમમાં લીન થઈ શક્તિશાળી યોગ કરતા. બાબા જ્ઞાનની વર્ષા કરતા, દાદીજી તે જ્ઞાન રત્નોના મનન-મંથન-ચિંતનમાં મગ્ન થઈ જતાં. બાબા જે જ્ઞાનબિંદુ સંભળાવતા, તેના પર પરસ્પર

મળીને વિચારસાગર મંથન (ચર્ચા) કરતા. કોઈ પણ આવે તો જ્ઞાન ચર્ચા સિવાય કોઈ વાત મુખમાં આવતી નહીં. તેનાથી દાદીજીની દુન્યવી જીવનમાંથી સહજ બુદ્ધિ હટતી ગઈ. બાબા કહેતા, ‘બેટા, તું શિવશક્તિ છે.’ તો દાદીજી અનુભવતા કે શિવપિતાએ તેમને શક્તિસ્વરૂપ બનાવ્યા છે. દાદીજી અનુભવતા કે તેઓ વિશ્વ કલ્યાણ માટે નિમિત્ત છે, દાદીજી આજીવન જગતની સેવામાં સંલગ્ન રહ્યા. બાબા યોગનો પ્રોગ્રામ આપતા, દાદી ડાયરેક્શન પ્રમાણે ગહન તપસ્યા કરતા. કરાચીમાં 14 વર્ષ યોગભઠ્ઠીમાં તપીને દાદીજી કંચન (સોનું) બન્યા.

કરાચીમાં અલ્લાબક્ષ વજીર હતા. તેઓ બ્રહ્માબાબાને ડાયરેક્ટ મળતા હતા, બાબા તેમને બાળકોના ક્લાસમાં લઈને આવતા, તેઓ બાળકોના ડાયલોગ સાંભળી પ્રભાવિત થતા. તેમના પર સારી છાપ પડી હતી કે આ ભગવાનને માનનારા ખુદાપરસ્ત (ઈશ્વર પ્રેમી) લોકો છે અને વિશ્વ કલ્યાણના કાર્યમાં લાગેલા છે. ભલે હિન્દુસ્તાન-પાકિસ્તાન અલગ થયા, પણ ગવર્નેન્ટ ઈચ્છતી નહોતી કે બાબા પાકિસ્તાન છોડે. પરંતુ અંતે તે ઘડી આવી, પરમાત્માના આદેશથી શિવશક્તિ સેના કરાચીથી સ્ટીમરમાં બેસી ભારત આવવા નીકળી. ઓખા બંદર પર ઉતરી મોટી સભામાં ઓખાવાસીઓને શિવ સંદેશ આપવાનો પ્રોગ્રામ હતો, પણ સ્ટીમર મોડી પડવાથી પ્રોગ્રામ ન થયો, જલ્દીથી ટ્રેન પકડી બધા આબુ આવ્યા.

આબુ પર્વતની પહાડી હવા-પાણી, કરાચીના સમુદ્ર કિનારાની જળવાયુથી અલગ હતી, જેનાથી બધાના સ્વાસ્થ્ય પર થોડી અસર થઈ, પણ યોગબળથી બધા ઠીક થઈ ગયા. ક્લાસ પછી પિતાશ્રી અને બ્રહ્માવત્સોની ટોળી સાથે દાદીજી પદયાત્રા કરતા, પહાડો પર જઈને તપસ્યા

કરતા. આબુની કોઈ પહાડી એવી નહીં હોય જ્યાં તેઓ ગયા નહીં હોય, અચલગઢ સુધી ગયા. એકવાર માઉન્ટ આબુથી આબુ રોડ સુધી પગપાળા ગયા, ત્યાં મોટી સભા ભરાઈ. બાબાએ પણ સંબોધન કર્યું અને દાદીજીએ પણ સૌને પરમાત્માનો પરિચય આપ્યો. બૃજકોઠીમાં 1950 થી 1954 સુધી રહ્યા, ત્યાં એક સાપ પેસેજમાં આવીને બેસી જતો હતો, પણ કંઈ કરતો નહોતો. એવું કહેવામાં આવતું હતું કે સાપ રક્ષક બનીને આવે છે. બૃજકોઠીની પાછળ ખૂબ મોટું જંગલ હતું, રાત્રે વાઘના અવાજે સંભળાતા હતા, છતાં કોઈ અકસ્માત થયો નહોતો. દાદીઓને નિશ્ચય હતો કે ‘ભગવાન અમારી સાથે છે, તો ડરવાની શું વાત છે.’ દાદી રતનમોહિનીજી ઊંચી-ઊંચી પહાડીઓ પર બેઠકમાં બેસી યોગ કરતા, તો તેમને લાગતું કે કેવી રીતે વિશ્વના પિતા બેઠક વિશ્વના માલિક હોવાનો અનુભવ કરાવી રહ્યા છે.

દાદી રતનમોહિનીજી જ ઈશ્વરીય મહાવાક્યોને મધુર મુરલીના રૂપમાં લખવા માટે નિમિત્ત બન્યા, એ પણ એક રસપ્રદ પ્રસંગ છે - સાકાર બાબા એક દિવસ બગીચામાં ટહેલી રહ્યા હતા. એક સખી સાથે ગાર્ડનમાં બેસીને દાદી રતનમોહિનીજી કંઈક લખી રહ્યા હતા. બાબાએ પાછળથી આવીને જોયું કે દાદીજી કંઈક લખી રહ્યા છે. બાબાને અચાનક આવેલા જોઈ દાદી થોડા ગભરાઈ ગયા. બાબાએ પૂછ્યું, ‘બેટા શું લખી રહી છે?’ દાદીજી બોલ્યા, ‘બાબા, એ અમે... એ અમે...’ બાબા બોલ્યા, ‘બતાવ બેટા, બતાવ, શું લખ્યું છે?’ દાદીજી બોલ્યા, ‘બાબા, આ આજની મુરલી છે, ઓલમાઈટી બાબા પાસેથી સાંભળેલી મુરલીના પોઈન્ટ્સ લખ્યા છે.’ બાબા બોલ્યા, ‘વાહ! ઓલમાઈટી બાબાના પોઈન્ટ્સ છે.’ બાબાએ દાદી પાસેથી પાના લઈને પલટાવ્યા.

બાબા પોઈન્ટ્સ વાંચીને અતિ પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા, ‘બેટા, આ તો બહુ સારી વાત છે. બાબાના જે અનન્ય બાળકો દૂર-દૂર રહે છે, તેમના માટે તો આ ગરમ-ગરમ હલવો છે. બાબા આ બધા બાળકોને મોકલશે. બાબાને જ આ વાંચવું આટલું સારું લાગે છે તો બાળકોને કેટલું સારું લાગશે. જેમણે આ મહાવાક્યો સાંભળ્યા નથી, તેમના માટે તો આ હીરા સમાન છે, આ એક-એક જ્ઞાન રત્ન બાળકોનું પદ્માપદમ ભાગ્ય બનાવશે.’ પછી બાબાએ મુરલી લખવા માટે દાદીઓને નિયુક્ત કર્યા. ઈશુ દાદીજી શોર્ટહેન્ડમાં લખતા હતા, પછી કાર્બન પેપરથી કોપી કાઢતા અને લિથો કરીને મોકલતા હતા. મુરલી દ્વારા જ્ઞાન રત્નોનો ખજાનો પહોંચાડવા નિમિત્ત બન્યા દાદી રતનમોહિનીજીએ ‘જ્ઞાન રત્નો પર મોહિત થનાર-રતનમોહિની’ આ શિવપિતા પાસેથી મળેલું દિવ્ય નામ સાર્થક કર્યું.

બૃજકોઠીથી દાદીઓ સેવા માટે નીકળ્યા. હરિદ્વારમાં સંમેલનમાં ગંગેદાદીએ સુંદર પ્રવચન કર્યું, તેનાથી પ્રભાવિત થઈ જાપાનથી આવેલા ભાઈએ જાપાનમાં યોજનારા વિશ્વ શાંતિ સંમેલનમાં આમંત્રણ આપ્યું, ત્યારે બાબાએ રતનમોહિની દાદીજીને પ્રકાશમણિ દાદીજી અને દાદા આનંદકિશોર સાથે પહેલીવાર વર્ષ 1954માં જાપાન વિદેશ યાત્રા પર મોકલ્યા. દાદીજીઓ સેવામાં જાપાન પહોંચ્યા, અહીં બાબાને ચિંતા થઈ કે બાળકોને ભોજન બરાબર મળતું હશે કે નહીં, તેથી બાબાએ પત્રમાં લખ્યું કે વિદેશની ઘરતી પર તમને ખાવા-પીવાની અસુવિધા થઈ રહી હશે, તેથી બાબાની આ રાય છે કે તમે દીકરીઓ ત્યાં મશીનથી બનેલા બિસ્કિટ, બ્રેડ વગેરે ખાઈ શકો છો. દાદીઓએ જવાબ લખ્યો, ‘બાબા, અમે કંઈ પણ ખાઈએ છીએ તો પહેલા તમને ભોગ લગાવીએ છીએ પછી તેને સ્વીકારીએ છીએ. જો પહેલા તમે

તેમને (મશીનથી બનેલા બ્રેડ બિસ્કિટ) સ્વીકારો તો અમે પણ અહીં ખાવાનું શરૂ કરીશું.’ બાબાએ પત્રમાં લખ્યું, ‘બાળકોનો પત્ર મળ્યો, મન હર્ષાયું, તમે બંને બાળકો નિયમ-મર્યાદામાં પાક્યા છો, વાહ! તમે તો રામને પણ જીતનારા-મારા લવ-કુશ બાળકો છો.’ આ રીતે બાબા પાસેથી મળેલા વરદાનથી બંને દાદીઓ અન્નશુદ્ધિની પરીક્ષામાં પાસ થઈ ગયા.

દાદી રતનમોહિનીજીએ આ પહેલા બહારની દુનિયા જોઈ નહોતી. લોકો નવા, ચહેરા નવા, ડ્રેસ અલગ હતો. એક ફિલિપાઈન ગ્રુપમાં દાદીજીએ સ્ત્રીને પુરુષના ડ્રેસમાં અને પુરુષને સ્ત્રીના ડ્રેસમાં જોયા, છતાં દાદીજીને આશ્ચર્ય ન થતું અને ઉલટું ચિંતન કરતા કે બાબાએ આ વિદેશીઓની સેવા કરાવવા તેમને આટલા દૂર મોકલ્યા છે, તેથી લોકોને સંદેશ આપીને, સારી સેવા કરી રિઝલ્ટ મેળવીને જ જવાનું છે. આ જ લક્ષ્ય સાથે દાદીજી સેવા કરતા રહ્યા. જાપાનની મુખ્ય ભાષા હતી જાપાનીઝ, કેટલાક લોકો અંગ્રેજી પણ જાણતા હતા. દાદીજીએ જાપાનીઝ ભાષા શીખી. દાદીજી પહેલા જાપાનીઝ પછી અંગ્રેજી ભાષામાં સમજાવતા હતા. કોન્ફરન્સ પૂરી કરીને દાદીજી મોટી-મોટી સંસ્થાઓમાં જતા હતા. એકવાર અનાનાઈમાં આમંત્રણ મળ્યું હતું, ઐદ્ધની સંસ્થામાં પણ બોલાવ્યા. દાદીજી કલ્પવૃક્ષના ચિત્ર પર સમજાવતા તો તેમને સાદું લાગતું હતું. બુદ્ધિસ્ટ પાસે મોટી-મોટી મશીનો હતી, તેમણે કલ્પવૃક્ષના ચિત્રો છાપીને આપ્યા. આ રીતે દાદીજી ચાર મહિના જાપાનમાં, ત્રણ મહિના સિંગાપોરમાં, ત્રણ મહિના હૉંગકૉંગમાં અને એક મહિનો પિનાંગમાં રહ્યા.

શરૂઆતમાં સિંધી સંબંધીઓ જ્ઞાનની વાતો માનતા નહોતા. જ્યારે તેમને ખબર પડી કે દાદીઓને જાપાનમાં આમંત્રણ મળ્યું છે,

દાદીઓની જાપાનની સેવાથી પ્રભાવિત થઈ, સિંધી સમાજ જાપાન, હૉંગકૉંગ, સિંગાપોરમાં આમંત્રણ આપવા લાગ્યા. દાદીજી સિંગાપોર ગયા તો ગુજરાતી કમ્યુનિટીએ જ્ઞાન લીધું, એક ગુજરાતી ભાઈ કાંતિલાલ શાહજીએ આમંત્રણ આપી સ્થાન આપ્યું. દાદીજી ત્યાં 15 દિવસ રહ્યા, કાંતિલાલ-ભાઈ સવારે દાદીજી સાથે 4 થી 5 વાગ્યા સુધી યોગ કરી, પછી જ્ઞાન સાંભળતા હતા. તેમને અનુભવ થયો કે ઈશ્વરીય જ્ઞાનથી જીવન શ્રેષ્ઠ બનશે, જેનાથી ગુજરાતી ગ્રુપના પ્રેસિડેન્ટ સેક્રેટરીએ 15-15 દિવસનો સમય આપ્યો, તે ગ્રુપ સાથે સંપર્ક વધ્યો તો દાદીજી પત્રોના માધ્યમથી જ્ઞાન આપતા રહ્યા. વળતી મુસાફરીમાં દાદીજી જળમાર્ગે ચેન્નાઈ પહોંચ્યા, ત્યાંથી બાબાએ તેમને ચિત્રકૂટમાં સંમેલનમાં મોકલ્યા. દિલ્હી, લખનૌ, કાનપુર, અમૃતસરમાં સેવા કરી દાદીજી આબુ પધાર્યા, ત્યારે યજ્ઞ બૃજકોઠીથી કોટા હાઉસ અને ઘોલપુર હાઉસમાં શિફ્ટ થઈ ચૂક્યો હતો, બાબાએ દાદી પ્રકાશમણિજી, દાદી રતનમોહિનીજી અને દાદા આનંદકિશોરજીનું ખૂબ ઉમંગ ઉત્સાહથી સ્વાગત કર્યું.

આબુમાં અતિવર્ષા થતી, બે-બે મહિના સુધી સૂરજ વાદળોમાં છુપાયેલો રહેતો હતો. શિયાળાના દિવસોમાં અસહ્ય ઠંડકડકતી ઠંડી પડતી તો રહેવું

પણ મુશ્કેલ થઈ જતું. તેમાં પણ યજ્ઞમાં બેગરી પાર્ટ (આર્થિક તંગી)નો દોર ચાલ્યો તો બાબાએ દાદીઓને સેવા માટે લૌકિક સંબંધીઓ પાસે મોકલ્યા. જાપાનથી પરત ફરીને દાદીજી મુંબઈ ગયા. દાદીજીના સંબંધીઓએ કોલાબામાં મકાન આપ્યું તો દાદી લૌકિક માતા 'દેવી માતા' સાથે રહી મુંબઈમાં સેવા કરવા લાગ્યા, દાદીજી 1956થી 1969 સુધી મુંબઈમાં સેવારત હતા. વચ્ચે-વચ્ચે મધુબન આવતા, આ દરમિયાન દાદીજી કલકત્તાના રાયબગાન સેવાકેન્દ્રના નિર્માણ માટે નિમિત્ત બન્યા. 1971માં શીલઈન્દ્રાદાદી, ડો. નિર્મલાદાદી, જગદીશભાઈ, રોઝીબહેન, રમેશભાઈ, ઉષાબહેનનું એક ગ્રુપ અમેરિકા અને લંડન ગયું હતું, તે ગ્રુપ પરત ફર્યું તો રતનમોહિની દાદીજીને સેવા માટે લંડન જવાનું થયું. દાદીજી જૂન 1972થી જાન્યુઆરી 74 સુધી લંડન રહ્યા, તે વખતે પ્રદર્શનીમાં લોકો આવવા લાગ્યા, ફળસ્વરૂપે વિદેશમાં વર્ષ 1974માં લંડનમાં પહેલા સેવાકેન્દ્રની સ્થાપના કરી દાદી રતનમોહિનીજી વિદેશ સેવાનો પાયો નાંખવા માટે નિમિત્ત બન્યા.

સેવાઓનો વિસ્તાર થયો તો દાદી રતનમોહિનીજી મધુબનમાં આવીને રહેવા લાગ્યા. દાદી કન્યાઓની ટીચર્સ ટ્રેનિંગ કરાવતા હતા. એક પ્રવીણ પ્રશિક્ષિકા બની દાદીજીએ હજારો કન્યાઓને રાજયોગ શિક્ષિકા બનાવ્યા. દાદીજી જ સેન્ટરનું સર્ટિફિકેટ આપવા માટે મુકરર હતા. સમર્પિત ટીચર્સ તેમજ ભાઈઓના સમર્પણના ડોક્યુમેન્ટ્સ પણ દાદીજી જ સંભાળતા હતા. દાદીજી રાજસ્થાનના ઝોનલ ઈન્ચાર્જ પણ હતા. વર્ષ 1985માં 'ભારત એકતા યુવા પદયાત્રા'નું આયોજન થયું, તે જ સમયે 'યુવા પ્રભાગ' બન્યો અને દાદીજી યુવા પ્રભાગ અધ્યક્ષ તરીકે નિયુક્ત થયા. દાદીજીના કુશળ માર્ગદર્શનમાં યુવા મેટાડોર

રેલી, સ્વર્ણિમ ભારત યુવા પદયાત્રા, સાયકલ યાત્રા કાઢવામાં આવી, ભારત વર્ષમાં યુવા મહોત્સવોનું આયોજન થયું તેમજ 'ટચ ઇ લાઈટ', 'દિવ્ય દર્પણ' જેવી સેવા-યોજનાઓ બની. દાદીજી અંત સુધી યુવા પ્રભાગના દરેક કાર્યને ઉમંગ-ઉત્સાહથી સંપૂર્ણ સક્રિયતાથી કરતા રહ્યા. દાદી હૃદયમોહિનીજીના અવ્યક્ત-આરોહણ બાદ વર્ષ 2021માં દાદી રતનમોહિનીજી બ્રહ્માકુમારીઝના આંતરરાષ્ટ્રીય મુખ્ય પ્રશાસિકા બન્યા.

મુંબઈ ઘાટકોપરના ઈન્દ્રાદીદી (નલિની-દીદીના બહેન) રતનમોહિની દાદીજી પાસેથી મેળવેલી પાલનાનું વર્ણન કરે છે, 'રતનમોહિની દાદીજી તો જાણે અમારા પરિવારના કુળદેવી હતા. દાદીજીએ જ અમારા પરિવારને સંભાળ્યો હતો. શરૂઆતમાં મુંબઈમાં સાયન અને વોટરલૂ મેશન આ બે જ સેન્ટર હતા. વોટરલૂ મેશનમાં રતનમોહિની દાદીજી ટીચર હતા. વોટરલૂ મેશન કોલાબાથી નજીક હતું, તો દાદીજી કોલાબાથી સેન્ટર આવીને સેવા કરતા હતા. ત્યાં અમે દાદીજીના સંપર્કમાં આવ્યા. અમારા મોટા પરિવારની દરેક મૂંઝવણને દાદીજી જ સુલઝાવતા હતા. નલિનીદીદી અને મારો દાદીજી સાથે ઘનિષ્ઠ સંબંધ હતો, પુરુષાર્થની વાતો, ચાર્ટ દાદીજીને જ આપતા હતા. દાદીજીએ ભાષણ કરવાનું શીખવ્યું. બાબા-મમ્મા પછી રતનમોહિની દાદીજી સિવાય અમારી નજર કોઈના પર જતી નહોતી. દાદીજીએ અમને ટીચર, મોટી બહેન, સખી, માતપિતા વગેરે બધા સ્વરૂપે પાલના આપી. દાદીજીમાં દરેકને બેઠા કરવાની ખાસ વિશેષતા હતી. દાદીજી દરેકમાંથી ગુણ શોધીને તેના આધારે આગળ વધારતા હતા. દાદીજીની બીજી જબરદસ્ત વિશેષતા એ હતી કે કોઈ કેટલો પણ ફેઈલ કેસ હોય, તો પણ તેને સુધારીને જ રહેતા હતા. વ્યક્તિ જ્યારે કાદવમાં

પડે, જ્યાં સુધી તેની ચોટલી દેખાય તેવી સ્થિતિ સુધી પણ દાદી તેને છોડતા નહોતા. દાદીજી ચોટલીથી પણ ખેંચી કાઢીને, પાછી તેને એટલી જ હિંમત આપીને ઉભી કરતા હતા, ક્યારેય હારતા નહોતા.’

મધુબનના લીલાદીદી રતનમોહિની દાદીજીની વિશેષતાઓ સંભળાવે છે, ‘નમ્રતાની મૂર્તિ દાદી રતનમોહિનીજી મોટાઓ આગળ નાના બનીને, નિર્માણ થઈને રહ્યા. ભલે દાદીજી સંસ્થાના પ્રમુખ પણ બન્યા પણ ક્યારેય ‘હું હેડ છું’ તે ભાવ દાદીજીમાં આવ્યો ન હતો. ટીચર્સ સમસ્યા લઈને આવતા તો દાદીજી સાંભળતા પણ હતા અને સમાધાન પણ કરતા હતા. દાદીજીએ ટીચર્સ બહેનોને ક્યારેય નારાજ કે નિરાશ કરી મોકલ્યા નહોતા, હંમેશા તેમને સંતુષ્ટ કરીને મોકલ્યા. ટીચર્સ બહેનો યાદ કરે છે કે દાદીજીએ કેવી રીતે તેમનું જીવન બનાવ્યું. દાદીજી એ જ કહેતા કે કોઈ વાત લઈને બેસી ન રહો, આગળ વધો. દાદીજીની સામે સેન્ટર્સની ઘણી વાતો આવતી હતી, રતનમોહિની દાદીજી બધા સમાચાર પ્રકાશમણિ દાદીજીને કે જાનકી દાદીજીને સંભળાવીને હળવા થઈ જતા. પ્રકાશમણિ દાદીજી કે જાનકી દાદીજીનો સેવાનો પ્રોગ્રામ કોઈ કારણસર કેન્સલ થતો તો રતનમોહિની દાદીજી તરત જ એવરેડી થઈને જતા રહેતા. રતનમોહિની દાદીજી ખૂબ અથક હતા. તેઓ એકવાર રાત્રે 12 વાગ્યે પરત ફર્યા, બહાર પાર્ટી બેઠી હતી. હું બોલી કે રાતના 12 વાગ્યા છે તો દાદીજીએ કહ્યું, ‘ઘડિયાળ ન જુઓ, સેવા જુઓ.’ દાદીજીનું સ્વયં પર ખૂબ નિયંત્રણ હતું, ભોજનમાં બે રોટલી ખાવી હોય તો બે જ રોટલી લેતા હતા. દાદીજી માલિક બની, તન અને મનને સંભાળતા હતા. દાદીજી મળતા તો પૂરા આદિ-મધ્ય-અંત બધા સમાચાર અને દિલના

હાલચાલ સાંભળતા અને સત્યનારાયણની કથા સંભળાવતા હોય એમ પૂરું જ્ઞાન સંભળાવીને બધાને ખુશ કરી દેતા.

દાદી રતનમોહિનીજી કોટેજના રવિભાઈ રતનમોહિની દાદીજીની વિશેષતા સંભળાવે છે, ‘દેહત્યાગના 6 માસ પૂર્વે દાદીજી અમદાવાદ હોસ્પિટલમાં એડમિટ હતા. હોસ્પિટલમાં વોર્ડ બોય હોય કે સફાઈ કર્મી જે પણ આવતા તેમને દાદીજી પૂછતા હતા, ‘તમારી તબિયત ઠીક છે, ભોજન કર્યું?’ તેઓને આશ્ચર્ય થતું કે આ કઈ મહાન હસ્તી છે, જે આટલા પ્રેમથી પૂછી રહી છે, અમને તો કોઈ પૂછતું નથી.’ મેં દાદીજીને પૂછ્યું, ‘દાદીજી, તમારું ઝાડુ-પોતા કરવાવાળા સાથે પણ વાત કરવાનું શું રાઝ છે?’ દાદીજી બોલ્યા, ‘તેમને પણ આપણે સંતુષ્ટ કરી, તેમની પાસેથી પણ દુઆઓ લેવાની છે, બધા પાસેથી સંતુષ્ટતાનું સર્ટિફિકેટ લેવાનું છે’ જે આપણે કોઈના ખરાબ સંસ્કાર જોઈએ તો તેનાથી કિનારો કરીએ છીએ, હાલચાલ પણ નથી પૂછતા, દાદીજી કહેતા, ‘કોઈ સંતુષ્ટ ન પણ હોય તો પણ આપણે દુઆઓ આપવાની છે અને દુઆઓ લેવાની છે.’

દાદી રતનમોહિનીજી તો ઉદારતા અને પરોપકારની દેવી હતા. રહમદિલ દાદીજી ગહન સાધના, મહીન તીવ્ર પુરુષાર્થથી શિવપિતા સમાન માસ્ટર વિશ્વકલ્યાણકારી બની ચૂક્યા હતા. દાદીજી પડેલાને ઉઠાવીને ગળે લગાવતા અને વિજયમાળાનો મણકો બનાવી દેતા હતા. દાદી શ્વાસોશ્વાસ એક પ્રભુ પિતાની યાદમાં મગ્ન થઈ, સર્વના પ્રત્યે નિરંતર શુભચિંતન કરતા રહેતા. અંત સુધી દાદીજી આદર્શ વિદ્યાર્થી બની રહ્યાની અભ્યાસ કરવાની પ્રેરણા આપતા રહ્યા. અંતિમ દિવસોમાં પણ દાદીજી ખૂબ ધ્યાન અને સર્વ

(અનુસંધાન પેજ નં. 06 પર)

આબસ અને અલબેલાપન પર આત્મશક્તિની વિજયગાથા

નરસિંહ અવતાર

બ્ર.કુ. વિવેકાનંદ, મહાદેવનગર, અમદાવાદ

ગતાંકમાં આપણે સમજવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો કે દશાવતારની કથાઓ માત્ર પૌરાણિક ગાથાઓ નથી, પરંતુ નરમાંથી નારાયણ બનવાની આધ્યાત્મિક યાત્રાની પ્રતીકાત્મક વ્યાખ્યા છે. આ યાત્રામાં સૌપ્રથમ આત્મજાગૃતિનો પ્રકાશ ફૂટે છે, ત્યારબાદ વિચારસાગરનું મંથન કરીને આત્માની અંદર રહેલી શક્તિઓ - ગુણોની અનુભૂતિ થાય છે, પછી આંતરિક અશુદ્ધિઓ દૂર કરીને પવિત્રતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ થાય છે.

આ ચર્ચા પછી મનમાં નવી જિજ્ઞાસા જાગી. લેખકના અંતરમાં વિચારસાગર મંથન ફરીથી થવા લાગ્યું - આગળના અવતારોના રહસ્યો શું હશે? એક એક કથાને ઊંડાણપૂર્વક સમજવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો. પરમધ્યારા શિવપિતાએ અનેક આધ્યાત્મિક રહસ્યો બુદ્ધિમાં સ્પષ્ટ કરવામાં મદદ કરી. આ જ મંથનમાંથી નરસિંહ અવતારના ગહન અર્થને સમજવાનો માર્ગ ખુલ્યો.

નરસિંહ અવતારની સંક્ષિપ્ત કથા

નરસિંહ અવતારની કથા ભારતીય સંસ્કૃતિમાં ખૂબ પ્રચલિત છે. **આ કથાના બે મુખ્ય પાત્રો છે - ભક્ત પ્રહલાદ અને અસુર રાજા હિરણ્યકશિપુ. આ બંને પાત્રો આત્માની બે વિપરીત સ્થિતિઓનું પ્રતિક છે.**

એક વખત હિરણ્યકશિપુ નામનો અત્યંત શક્તિશાળી અસુર રાજા હતો. તેણે કઠોર તપસ્યા કરીને બ્રહ્માજી પાસેથી અદ્ભૂત વરદાન મેળવ્યું.

મને ન તો મનુષ્ય મારી શકે, ન તો પશુ, ન દિવસમાં, ન રાત્રે, ન ઘરમાં, ન બહાર, ન પૃથ્વી

પર, ન આકાશમાં, ન કોઈ શસ્ત્રથી, ન કોઈ અશસ્ત્રથી આ વરદાનથી તે અત્યંત અહંકારી બની ગયો અને પોતાને ભગવાન સમજી બેઠો. તેણે સૌને પોતાની પૂજા કરવા ફરમાન આપ્યું. પરંતુ તેનો પોતાનો પુત્ર પ્રહલાદ શ્રી વિષ્ણુનો પરમ ભક્ત હતો. તે સતત શ્રી વિષ્ણુનું સ્મરણ કરતો. આ વાત હિરણ્યકશિપુથી સહન નહોતી થતી. તેણે પ્રહલાદને અનેક રીતે મારવાનો પ્રયાસ કર્યો - ઝેરી સાપોથી, અગ્નિમાં બેસાડીને, પહાડ પરથી ફેંકીને, પાણીમાં ડૂબાડીને - પરંતુ શ્રી વિષ્ણુ દરેક વખતે પ્રહલાદની રક્ષા કરતા.

એક દિવસ ક્રોધમાં હિરણ્યકશિપુએ પ્રહલાદને પૂછ્યું : 'તારો વિષ્ણુ ક્યાં છે?' પ્રહલાદે નિર્ભયતાથી ઉત્તર આપ્યો: 'એ સર્વત્ર છે - આ સ્તંભમાં પણ!'

હિરણ્યકશિપુએ ગુસ્સામાં સ્તંભ તોડી નાખ્યો. એ ક્ષણે જ સ્તંભમાંથી અદ્ભૂત સ્વરૂપે વિષ્ણુજી પ્રગટ થયા - અર્ધ માનવ અને અર્ધ સિંહ - નરસિંહ અવતારમાં. સાંજના સમયે (ન દિવસ, ન રાત્રે), મહેલના દ્વારપાટ પર (ન અંદર, ન બહાર), પોતાની જાંઘ પર બેસાડી (ન પૃથ્વી, ન આકાશ), અને નખોથી (ન શસ્ત્ર, ન અશસ્ત્ર) નરસિંહે હિરણ્યકશિપુનો સંહાર કર્યો.

આ કથાનું આધ્યાત્મિક રહસ્ય

આ કથા માત્ર ઐતિહાસિક ઘટના નથી, પરંતુ એક આધ્યાત્મિક પ્રતીકાત્મકતા ધરાવે છે. રાજયોગના માર્ગ પર ચાલતો સાધક આત્માની ભિન્ન ભિન્ન અવસ્થાઓનો અનુભવ કરે છે.

પવિત્રતાના સ્ટેજ પછી સાધકને અતિન્દ્રિય સુખ અને પરમાનંદની અનુભૂતિ થવા લાગે છે. આ સ્થિતિને અનુભવવા માટે સતત રાજયોગનો અભ્યાસ – એટલે કે પરમાત્મા સાથે બુદ્ધિનો યોગ – જરૂરી છે. **આ સ્ટેજને આ વાર્તામાં પ્રહલાદના પાત્ર દ્વારા દર્શાવવામાં આવી છે.** પરંતુ સાધક જ્યારે પુરુષાર્થ કરે છે ત્યારે માર્ગમાં અનેક વિઘ્નો પણ આવે છે. ગીતા મુજબ સાધકના મુખ્ય શત્રુ છે: કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, અહંકાર અને ભય.

પરંતુ શાસ્ત્રોમાં સાધકના બીજા બે ગંભીર દુશ્મનો પણ જણાવવામાં આવ્યા છે: આળસ અને અલબેલાપન (લાપરવાહી). આ બે દુશ્મનોને આ વાર્તામાં હિરણ્યકશિપુના પ્રતિકરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

હિરણ્યકશિપુનો પ્રતિકાત્મક અર્થ

‘હિરણ્યકશિપુ’ શબ્દની સંધિ છોડીએ તો: હિરણ્ય = સોનું, ઘન, વૈભવ, લાલચ અને કશિપુ = ઓશીકુંડું, ગાદલું, શય્યા અર્થાત્ – જેનું ઓશીકુંડું પણ સોનાનું છે, જે ભોગ, વૈભવ અને ભૌતિક સુખમાં ડૂબેલો છે, એટલે કે જે આળસ તથા અલબેલાપનની નિદ્રામાં પડેલો રહે છે.

રાજયોગ એવી તપશ્ચર્યા છે કે જેમાં ધીમે ધીમે સાધક પ્રકૃતિ અને પાંચ તત્વો ઉપર પણ પ્રભુત્વ મેળવવા લાગે છે. પરિણામે પાંચ તત્વો પણ સાધકની સેવામાં સહાયક બનવા લાગે છે.

પરંતુ જ્યારે પ્રાપ્ત થયેલા સુખ-સાધનોમાં મન આકર્ષિત થઈ જાય છે ત્યારે આળસ અને અલબેલાપનની નિદ્રા સાધકના માર્ગમાં વિઘ્નરૂપ બને છે. ત્યારબાદ આત્મા ઉતરતી કલાનો અનુભવ કરવા લાગે છે.

ઉતરતી કલાના અનુભવ

સાધકને પછી વિવિધ પ્રકારના અનુભવો

થાય છે: વિકાર સર્પદંશ – કોઈ વિકારના વશ થઈ જવું, પહાડ પરથી પડવું – ઉતરતી કલા અને દુઃખ-અશાંતિનો અનુભવ, પશ્ચાતાપની અગ્નિ – અંદરથી જલન અને પીડા આ બધું આત્માની આંતરિક લડાઈના પ્રતિક છે.

નરસિંહ અવતારનો સાચો અર્થ

આળસ અને અલબેલાપન એવા બે રાક્ષસો છે જે આજ સુધી અજર-અમર છે. તેમને જીતવા માટે સાધકે નરસિંહનો અવતાર લેવાનો હોય છે.

નરસિંહનો અર્થ - નર (માનવ સ્વભાવ) + સિંહ (શક્તિ અને સાહસ) અર્થાત્ – માનવમાં રહેલી દિવ્ય શક્તિનું જાગરણ.

જ્યારે પ્રભુપ્રેમ, સાહસ અને સત્યજ્ઞાન એક થાય છે ત્યારે જીવનમાંથી હિરણ્યકશિપુ – એટલે કે આળસ અને અલબેલાપન – નાશ પામે છે.

પરમાત્મા શિવ પિતાએ નિર્દેશ કરેલો વિજયનો માર્ગ

પરમાત્મા શિવ પિતા સમજાવે છે કે આળસ અને અલબેલાપનને જીતવા માટે **ઈશ્વરીય પ્રેમ જગાડવો.** ઈશ્વરીય પ્રેમ એક એવી અદ્ભુત શક્તિ છે જે અલબેલાપનથી પાર લઈ જાય છે અને લવલીન અવસ્થાની અનુભૂતિ કરાવે છે.

સત્ય જ્ઞાનને સ્મૃતિમાં લાવવું સત્ય જ્ઞાનની સ્મૃતિ સાધકના મનમાં બેઠેલો વૈરાગ્ય જગાડે છે. તેથી મનમાં અનાસક્ત ભાવ જાગે છે.

અમૃતવેળાએ નિદ્રાનો ત્યાગ કરવો અમૃતવેળાના શ્રેષ્ઠ સમયને સફળ કરવા માટે નિદ્રાનો ત્યાગ કરી પરમાત્મા સાથે મન-બુદ્ધિનો યોગ જોડવો. આત્મચિંતન અને પરમાત્મા ચિંતન કરવું. આ પુરુષાર્થ જ આળસ અને અલબેલાપનને સમાપ્ત કરી શકે છે.

(અનુસંધાન પેજ નં. 33 પર)

બ્રહ્માકુમારીઝ વિશ્વવિદ્યાલય શું સમાજસેવા કરે છે?

બ્ર.કુ. ઈશ્વરભાઈ, ઊંઝા

ઘણા લોકો પુછતા હોય છે કે તમારી સંસ્થા શું સમાજસેવા કરે છે? અન્નદાન, વસ્ત્રદાન, ઘનદાન જેવું કંઈ કરે છે? તમારી સંસ્થા, નથી મંદિર બનાવતી, નથી અનાથાશ્રમ ખોલતી, નથી દવાખાનાં બનાવતી, તો શું સમાજસેવા કરે છે?

આ વિદ્યાલય જે સમાજસેવા કરે છે તે અદ્વિતિય છે, અદ્ભુત છે સૌથી નિરાળી છે તેને સમજવા માટે એક વાર્તા જાણવી પડશે.

શિકારીની વાર્તા

એક શિકારી હતો. ભિન્ન ભિન્ન પક્ષીઓને મારવાનો તેને શોખ હતો. પક્ષીઓને માર્યા વિના તેને ચેન ન પડે. પક્ષીઓને મારવાની નવી નવી યુક્તિઓ તેણે શીખી લીધેલી.

થોડાક દિવસ બાદ પક્ષીઓ ખલાસ થઈ ગયા, હવે શું કરવું? તે પક્ષીઓની શોધમાં નીકળી પડ્યો આગળ જતાં એક જંગલ આવ્યું ત્યાં દરેક ઝાડ ઉપર અનેક પક્ષીઓને જોઈ તે ખુશખુશાલ થઈ ગયો. તે નજીક ગયો તો વચ્ચે એક તળાવ દેખાયું અને તળાવને કિનારે પહોંચીને જે દૃશ્ય જોયું તે અદ્ભુત હતું. તેના રોમરોમમાં ખુશી વ્યાપી ગઈ. તળાવ વચ્ચે એક તપસ્વી મહાત્મા સ્નાન કરી રહ્યા હતા. તેમના માથા ઉપર અનેક પક્ષીઓ બેઠેલા અને આગળ લંબાવેલા બંને હાથ ઉપર પણ અનેક પક્ષીઓ બેઠેલા. જે કુદાકુદ અને મોજમસ્તી કરી રહ્યા હતા.

શિકારીએ મનોમન પ્લાન ઘડી કાઢ્યો. તપસ્વી સ્નાન કરી પોતાની કુટિયામાં જાય એટલે પોતે ત્યાં પહોંચી જઈશ અને અનેક પક્ષીઓ જ્યાં મારા માથા ઉપર અને હાથ ઉપર બેસવા લાગશે

એટલે તેમને મારવાની કેટલી બધી મજા આવશે તે વિચારે આનંદ વિભોર થઈ ગયો. સ્વર્ગનું સુખ હાથવેંતમાં જ હતું તેના આનંદની પરાકાષ્ટા હતી.

થોડીક વારમાં તપસ્વી પોતાની ઝુંપડીમાં ગયા અને શિકારી ધીરે ધીરે તળાવમાં ઉતરવા લાગ્યો. પક્ષીઓ તો તેને આવકારવા તૈયાર જ હતા. અઘવચ્ચે પહોંચી તે ઊભો રહ્યો તો અનેક પક્ષીઓ તેના માથા ઉપર બેસી ગયા અને તેણે લાંબા હાથ કર્યા તો હાથ ઉપર પણ ઢગલાબંધ પક્ષીઓ બેસી કિલ્લોલ કરવા લાગ્યા. નાચવા કુદવા લાગ્યા અને આનંદના અતિરેકથી ચીચીયારી કરવા લાગ્યા.

પક્ષીઓનો મનુષ્ય ઉપર પ્રેમ

શિકારીની કલ્પનામાં પણ નહોતું તેવું દૃશ્ય તેની સામે હતું. તે અસમંજસ થઈ શું કરવું તે વિચારી જ ન શક્યો. એવામાં નજીકની ચકલીની આંખોમાં જોયું અને ચકલીની દ્રષ્ટિમાં જે પ્રેમ, આનંદ, ખુશી અને કરુણા ભરેલી હતી તે જોઈ શિકારીને તેના ઉપર પ્રેમ ઉભરાઈ આવ્યો. પક્ષીઓને મારવાના તેના વિચાર બાષ્પીભવન થઈ ગયા. હવે તેના દિલમાં કરુણા પ્રગટી, પ્રેમ અને સ્નેહના કુવારા ચાલુ થઈ ગયા. ઘણા સમય સુધી તે ઊભો ઊભો પક્ષીઓના પ્રેમને નિહારતો રહ્યો, સ્વર્ગિય સુખની અનુભૂતિ કરતો રહ્યો. પક્ષીઓને મારવામાં જે આનંદ મળતો હતો તેના કરતાં લાખો ગણો આનંદ તે માણી રહ્યો હતો. પરંતુ સાંજ પડવા લાગી અંધારુ થાય તે પહેલા તેને પોતાના ઘેર પણ પહોંચવાનું હતું. તેથી તે ભારે હૃદયે પક્ષીઓને વિદાય આપી બહાર આવ્યો અને એક નવું જ દ્રશ્ય

જોવા મળ્યું.

પ્રાણીઓ પણ પ્રેમના ભૂખ્યા

તપસ્વીની ઝુંપડી પાસે અનેક પ્રાણીઓ આવતા દેખાયા. તે તપસ્વી મહાત્મા દરેક પ્રાણીને ચુમતા અને માથા ઉપર હાથ ફેરવતા અને પ્રાણીઓ ત્યાં જ બેસી જતા. રાતવાસો ત્યાં જ કરી સવારે સૌ પ્રાણીઓ જંગલમાં ચારો ચરવા નિકળી પડતા.

પેલા શિકારીનું જીવન હવે બદલાઈ ગયું હતું. હવે તે નફરત ક્રોધ, મારપીટ અને શત્રુતા ભરેલી જિંદગીમાંથી બહાર નીકળી સ્નેહ, પ્રેમ, આનંદ અને કરુણા ભરેલી માનવતાથી સુશોભિત નવી દુનિયામાં આવી ગયો. તે બીજા દિવસે 10-15 ડીસો અને અનાજના દાણા જેવું લઈ તળાવને કિનારે પહોંચી ગયો. તેણે પોતાની આસપાસ બધી ડીસો ગોઠવી દીધી. તેમાં અનાજના દાણા મુકી દીધું. ત્યાં તો પક્ષીઓ આવી પહોંચ્યા. અને થોડુંક ખાય અને શિકારીના માથા ઉપર, ખભા, હાથ ઉપર બેસીને આનંદમાં કિલ્લોલ કરવા લાગ્યા. પક્ષીઓ અને શિકારી સ્વર્ગસમાન સુખ અનુભવવા લાગ્યા.

આ વાર્તા ઉપરથી શું બોધપાઠ મળે છે?

તપસ્વી મહાત્માએ જંગલને મંગલમય બનાવ્યું તો શું તેમને ધનનો ખર્ચ કરવો પડ્યો? ના. ફક્ત તેમના શુદ્ધ પવિત્ર વિચારો અને કરુણા તથા પ્રેમથી ભરેલી દૃષ્ટિથી પશુ પક્ષી સૌ બદલાઈ ગયા. લડાઈ-ઝગડા, ક્રોધ, મારામારી વગેરે ભૂલી આનંદથી રહેવા લાગ્યા ખુશીઓથી ભરેલું તેમનું જીવન બની ગયું. શિકારી પણ ત્યાં જઈ બદલાઈ ગયો. હિંસાનો માર્ગ ભૂલી પ્રેમના પંથ ઉપર આવી ગયો. કારણ કે જડ-ચેતન, પશુ-પક્ષી સૌ પ્રેમના ભૂખ્યા છે. ઘૃણા, નફરત, દ્વેષ, વેરઝેર,

તિરસ્કાર, લડાઈ-ઝગડા વગેરે કોઈને પસંદ નથી. સારો પ્રેમ, નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વિશ્વને બદલી શકે છે. સારો પ્રેમ મળે તો મનુષ્ય તો શું પશુ-પક્ષી પણ કુરબાન થઈ જાય છે.

આ વિદ્યાલય કઈ સેવા કરે છે.

વિશ્વની સેવા કોઈ ધનથી અને કોઈ તનથી કરે જ છે જ્યારે આ વિદ્યાલય મનથી અને દિલથી પવિત્ર વિચારો પ્રસારાવી તથા કરુણા અને પ્રેમભરી દ્રષ્ટિથી સૌને બદલવાનું કાર્ય કરી રહી છે. કલિયુગી નર્કમય બનેલ સંસારને સુખ, શાંતિ, આનંદ, પ્રેમ અને કરુણાથી ભરપૂર સ્વર્ગ સમાન બનાવવાનું કાર્ય કરી રહી છે. આપને તેનો પ્રત્યક્ષ કરવો હોય તો નજીકના સેવાકેન્દ્ર ઉપર એકાદ વખત જાઓ. આપને ખ્યાલ આવશે કે સેવાકેન્દ્ર ઉપર રહેતી પવિત્ર નિર્વિકારી, નિર્મોહી બહેનો પરમાત્મા પાસેથી સુખ, શાંતિ, આનંદ, પ્રેમ મેળવી સૌને દાન કરી રહી છે. શિકારીનું જીવન જે રીતે ખુશીઓથી અને આનંદથી ભરાઈ ગયું તેમ આપનું જીવન પણ બદલાઈ શકે છે. સંસ્થાના કડક અને ભારે નિયમોને જાણીને આપે કિનારો કરી લીધો હશે પરંતુ એ બધા નિયમો તો ઉચ્ચ શિખર પર પહોંચવા માટેના છે, ડીસ્ટીંકશન મેળવવા માટેના છે તેનાથી આપે ગભરાવાની જરૂર નથી.

આપણા શહેરમાં કોઈ પ્રખર મહારાજ આવવાના હોય સપ્તાહ રાખેલ હોય તો એક સપ્તાહ સુધી દરરોજ 3-4 કલાક આપણે જરૂર લાભ લેવા પહોંચી જતા હોઈએ છીએ. તે જ રીતે એક સપ્તાહ દરરોજ ફક્ત 45 મિનિટ આપ વિદ્યાલય ઉપર આવીને જ્ઞાન ઉપાર્જન કરશો તો આશ્ચર્યચકિત થઈ જશો આવું અદ્ભુત જ્ઞાન તો દુનિયામાં હજુ સુધી કોઈએ આપ્યું જ નથી. જેમાં આત્માનું, પરમાત્માનું, સૃષ્ટિ રંગમંચનું, વિશ્વના (અનુસંધાન પેજ નં. 33 પર)

જ્ઞાન પરબ

મનોબળ

બ્ર.કુ. જગદીશભાઈ, ઈસતપુર, અમદાવાદ

મન વિશે આપણે વ્યવહારમાં ઘણું બધું સાંભળીએ છીએ. જેમ કે - મન હોય તો માળવે જવાય, મન ચંગા તો કથરોટ મેં ગંગા, મન જુતે જગત જુત, મન પવનવેગી તીવ્ર ઘોડો છે, મન માંકડા જેવું છે, વગેરે વગેરે. પરંતુ આ મન શરીરમાં ક્યાં આવેલું છે, શેનું બનેલું છે, તેનો આકાર કેવો છે તે વિશે આજ સુધી કોઈ ડોક્ટર કે વૈજ્ઞાનિકો પણ જાણતા નથી. વૈજ્ઞાનિકો શરીરમાં મનને શોધી શોધીને થાક્યા કંઈ કેટલાય ઓપરેશનો કર્યા, પરંતુ તેમને આ મન શરીરમાં ક્યાંય હાથ લાગ્યું નહીં. મન જો બીજા અંગોની જેમ જ શરીરમાં હોત તો, તેનું પણ દાન થઈ શકત, જેવી રીતે કિડનીદાન, ચક્ષુદાન, રક્તદાન વગેરે અંગોનું દાન થાય છે. જો આ રીતે, મનનું પણ દાન શક્ય હોત તો સમાજમાં, વિદ્વાનો, પંડિતો, વૈજ્ઞાનિકો, ઋષિમુનિઓ, યોગીઓ, કલાકારો વગેરેના મન બીજાના શરીરમાં ટ્રાન્સપ્લાન્ટ કરી શકાત અને સમાજને વિશેષ વ્યક્તિઓથી સક્ષમ બનાવી શકાત.

મન એ શરીરનું ચાલક બળ છે. મનના આદેશથી જ કર્મેન્દ્રિયો કાર્ય કરે છે, એટલે જ આપણે કહીએ છીએ કે, મને આજે આ વિચાર આવ્યો, મારું મન માનતું નથી કે મારું મન આજે બહુ ખુશ છે અથવા ઉદાસ છે વગેરે. શરીર તો પાંચ જડ તત્ત્વોનું બનેલું છે જ્યારે મન એ શરીરના ચૈતન્ય શક્તિનું જ એક અભિન્ન અંગ છે. મનમાં સતત સારા, ખોટા, શુભ, અશુભ, સકારાત્મક, નકારાત્મક વિચારો ચાલ્યા જ કરે છે.

દર 18 સેકન્ડે મનના વિચાર બદલાય છે.

એટલે જ મનને એકાગ્ર રાખવા માટે માળા ફેરવવામાં આવે છે. પંચમહાભૂતના બનેલા આ શરીરમાં એક છઠ્ઠું ચૈતન્ય તત્ત્વ આવેલું છે જેના દ્વારા જ સમગ્ર સંસાર આપણને હાલતું ચાલતું દેખાય છે. આ ચૈતન્ય આત્મ તત્ત્વ ન હોય તો વિશ્વ આખું ઠપ થઈ જાય. બધી જ વસ્તુઓ રોકાઈ જાય, જડ લાગે. વિમાન, બસ, રેલવે, જહાજ, સાયકલ, સ્કૂટર, આ બધું જ આ છઠ્ઠા તત્ત્વ આત્માને લીધેજ આપણને હાલતું ચાલતું દેખાય છે. આત્માની આ વિચાર શક્તિને જ મન તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. મન અને શરીર બંને અલગ અલગ છે, એટલે જ મનના ડોક્ટરો મનોચિકિત્સક તેમજ શરીરના ડોક્ટર ફિઝિશિયન અલગ અલગ હોય છે. શરીર અને મન બંનેની હોસ્પિટલો અને રોગો પણ અલગ-અલગ હોય છે.

મનોબળ એટલે મનની શક્તિ. બળ માટે ઉર્જા, વિલપાવર, એનર્જી, તાકાત વગેરે શબ્દો વપરાય છે. જેમ શરીરને બળવાન તંદુરસ્ત બનાવવું હોય તો પૌષ્ટિક આહાર, કસરત તેમજ પૂરતી ઊંઘ જરૂરી છે તેમ મનને પણ બળવાન બનાવવું હોય તો મનને પણ કસરત કરાવવી જરૂરી છે. આધ્યાત્મિક પ્રદર્શની, સ્વદર્શનચક્ર ફેરવવું, પાંચ સ્વરૂપનો અભ્યાસ કરવો, પ્રણ લોકની શેર કરવી, ચારદામની યાત્રા કરવી વગેરેથી મનની કસરત થાય છે. ઘણા લોકો સમાચાર પત્રમાં આવેલ સુડોકુ અથવા તો શબ્દાવલીને ભરતા હોય છે, કેટલાક પઝલ ઉકેલતા હોય છે તો કેટલાક ઉખાણાઓના જવાબ શોધવામાં બુદ્ધિ કસતા હોય છે. જેમ શરીરની

તંદુરસ્તી જાળવવા માટે ઘી, દૂધ, ફળ, સુકો મેવો, આદુપાક, ગુંદરપાક વગેરે પૌષ્ટિક આહાર લેવામાં આવે છે, તેવી જ રીતે મનને પણ તંદુરસ્ત રાખવા માટે શુભ સંકલ્પ, સકારાત્મક વિચારો, વરદાનો, સ્વમાન, સતયુગી દુનિયા વગેરેના શક્તિશાળી વિચારોનો મનને આહાર આપવો પડે છે. શુભ સંકલ્પનો ખજાનો દરરોજની મુરલી છે. સેન્ટર પર આવીને કાયદેસર મુરલી- ક્લાસ કરવાથી મુરલીની એક- એક પોઇન્ટ આપણા મનને શક્તિશાળી બનાવે છે. જેમ કોઈ ઈલેક્ટ્રીક સાધનને ચલાવવા માટે વિદ્યુત બળની જરૂર પડે છે તેવી જ રીતે આપણા મનને સારી રીતે ચલાવવા માટે પણ સર્વશક્તિવાન પરમાત્માની વિવિધ શક્તિઓ સહન શક્તિ, નિર્ણય શક્તિ, પરિવર્તન શક્તિ, સામનો કરવાની શક્તિ, પરખ શક્તિ વગેરે શક્તિઓની જરૂર પડે છે. મનને પરમાત્મા સાથે જોડવાથી આ શક્તિઓ આપણામાં આવતી જાય છે અને મનોબળ મજબૂત બને છે. શરીરમાં કોઈ રોગ પ્રવેશી જાય તો શરીર કમજોર બની જાય છે, તેવી જ રીતે મનમાં પણ પાંચ વિકારોરૂપી રોગ પ્રવેશ કરવાથી મન પણ કમજોર, અશક્ત બની ગયું છે. આ રોગને વૈદોના વૈદ, સર્વ સમર્થ બાબા ઐઘનાથ જ મટાડી શકે છે. આ મનોરોગને કારણે જ મન એકાગ્ર થઈ શકતું નથી અને ઉદાસ, હતાશ રહે છે. તેથી યોગ્ય નિર્ણય કરી શકતું નથી. પુશહાલ, ઉમંગ ઉત્સાહથી ભરપૂર શક્તિશાળી મનના સંકલ્પોથી જ આ દુનિયામાં વિવિધ શોધો થયેલી છે. તાજમહેલ, બુર્જ ખલીફા, એફિલ ટાવર જેવા મોટા-મોટા બિલ્ડીંગ, પુલ, વિમાનો, અવકાશયાન, યુદ્ધના શસ્ત્રો, જહાજ વગેરે શ્રેષ્ઠ મનોબળની જ રચના છે. ખાલી મન શેતાનનું ઘર કહેવામાં આવે છે. ખાલી અને હતાશ મનમાં વિનાશક પ્રવૃત્તિના જ સંકલ્પો આવતા હોય

છે એટલે જ ગીતાજીમાં ભગવાને અર્જુનને કહ્યું છે મનમનાભવ, હે અર્જુન! તું તારું મન મને આપી દે, મન મારામાં પરોવ. ગીતાજીના અઢારે અધ્યાયનો સાર આ એક જ શબ્દ 'મનમનાભવ'માં છે. મન હશે ત્યાં જ શરીર પણ જશે કારણ કે, મન જ આ દેહરૂપી રથનો સારથી છે, માટે જ મૃત્યુ બાદ નીકળતી સ્મશાન યાત્રાને અર્થી અર્થાત અ-રથી કહેવામાં આવે છે. મન જો નિર્બળ કે કમજોર હોય તો તે કાર્ય કરી શકતું નથી પરંતુ જો મન સમર્થ, બળવાન, શક્તિમાન હોય તો કઠોર પરિસ્થિતિમાંથી પણ રસ્તો કાઢી લે છે. અર્જુનનું મન યુદ્ધ પહેલા ઉદાસ હિંમતહિન હતું, યુદ્ધ કરવા માટેનો નિર્ણય કરી શકે તેમ નહોતું, પરંતુ ભગવાને તેના મનને ગીતાજ્ઞાન આપીને મજબૂત બળવાન બનાવ્યું. ગીતાજ્ઞાન દ્વારા યોગ શીખવાડ્યો અને યોગથી જ પરમાત્માની શક્તિ પ્રાપ્ત કરીને અર્જુન સમર્થ બન્યો. મનને સમર્થ બનાવવા સદા પરમાત્મા સાથે જોડેલું રાખવું જરૂરી છે, જેનાથી સર્વશક્તિવાનની સર્વ શક્તિઓ આપણને મળતી જાય છે અને મન સર્વ શક્તિઓથી ભરપૂર બળવાન બની જાય છે.

મનને મજબૂત બનાવવાના ઉપાય

મનને શક્તિશાળી બનાવવા મનન શક્તિ ખૂબ જ જરૂરી છે. મનન થી જ ખુશીરૂપી માખણ નીકળશે જે મનને શક્તિશાળી બનાવી દેશે. કોઈ એક જ સંકલ્પ પર વિચાર સાગર મંથન કરી બુદ્ધિને એકાગ્ર કરવાથી મનને શક્તિશાળી બનાવી શકાય છે.

આધ્યાત્મિક પુસ્તકો, જ્ઞાનામૃત જેવા મેગેઝીન, અવ્યક્ત વાણીઓ, દાદીઓ તથા મહારથી ભાઈ બહેનોના કલાસીસ સાંભળવાથી મનમાં સબળ સંકલ્પો ઉત્પન્ન થાય છે, જેથી મન બળવાન બને છે.

મનને બળવાન બનાવવા માટે નિત્ય વ્યવહારમાં યોગને સ્થાન આપવું જરૂરી છે. કર્મયોગ દ્વારા જ મન શક્તિશાળી બને છે.

કહેવાય છે ખુશી જેવો ખોરાક નહીં. મનને પ્રકૃલ્લિત રાખવા સારા સારા ગીતો સાંભળવા જોઈએ, હાસ્ય રસિક વિનોદી માણસોનો સંગ કરવો જોઈએ.

મનોબળ વધારવા મનની એકાગ્રતા જરૂરી છે જેનો આધાર મનનો કંટ્રોલિંગ પાવર છે. મન મરજી મુજબ ગમે ત્યાં ફરે તે ના ચાલે, તેને મનના માલિક બનીને ચલાવવું પડે.

આધ્યાત્મિક, અનુભવી અને શાંત માણસોનો સંગ કરવો જોઈએ જેથી કરીને તેમના વિચારોના આદાન-પ્રદાનથી આપણા મનને શુભ સંકલ્પો પ્રાપ્ત થાય અને મનને શક્તિ મળે.

મનોબળની આવશ્યકતા

અંતિમ સમયે જ્યારે સામૂહિક મૃત્યુ થશે, લાશોના ઢગલા વચ્ચેથી પસાર થવું પડશે, સગા સંબંધીઓની લાશો આપણી સામે હશે, તે સમયે આવા વિનાશક દ્રશ્યો જોવા માટે મનોબળ ખૂબ જ જરૂરી છે.

તમોપ્રદાન આત્માઓના વાઇબ્રેશનને પરિવર્તન કરવું અને તેમની વચ્ચે પોતાને સલામત રાખવા, દુઃખી-અશાંત આત્માઓને સહયોગ આપવો, યોગ બળ દ્વારા દેવતાઓના ગર્ભમહેલ તૈયાર કરવા, આવા ઘણા બધા કાર્યો માટે મનોબળ ખૂબ જ જરૂરી છે.

ઘણીવાર રોડ ઉપર એક્સીડન્ટ થાય છે ત્યારે, અકસ્માત થયેલ વ્યક્તિનું લોહી જોઈને જ ઘણા લોકોને ચક્કર આવી જાય છે અને બેભાન થઈ જાય છે. મન કમજોર હોવાથી ભયાનક દ્રશ્યો જોઈ શકતા નથી. વિનાશ સમયે આવા અનેક

દ્રશ્ય જોવા મળશે, ત્યારે મનોબળ જેને વિલ પાવર કહેવામાં આવે છે તે હશે તો જ મજબૂતીથી આપણે સમસ્યાઓનો સામનો કરી શકીશું.

અંત સમયમાં એવા-એવા હોપલેશ કેસ આવશે જે તમે ક્યારેય વિચાર્યું નહીં હોય. પુરી દુનિયા માનસિક રોગીઓની હોસ્પિટલ બની જશે. આવા સમયે સ્વ અભ્યાસના ઓક્સિજન દ્વારા તેમને સાહસનો શ્વાસ આપવો પડશે.

અંત સમયે અનેક આત્માઓ શરીર છોડશે જેમને જન્મ લેવા માટે ઘણા બધા ગર્ભ તૈયાર જોઈશે, અસંખ્ય આત્માઓને જન્મ લેવા ગર્ભ તૈયાર નહીં હોવાથી આવી ભટકતી આત્માઓ કમજોર મન વાળી આત્માઓનો જ આધાર લેશે. માટે જ મનોબળની ખૂબ જ જરૂર છે.

જો મનોબળ મજબૂત ન હોય તો નાનું કાર્ય પણ મુશ્કેલ લાગે છે. નાની-નાની વાતમાં આત્મા ગભરાઈ જાય છે. તેની આગળ પરિસ્થિતિ મોટી બની જાય છે અને પોતે હલચલમાં આવી જાય છે. નિર્બળતાને કારણે સંગઠોષમાં આવી જાય છે અને કોઈને કોઈ સ્વભાવ સંસ્કારના વશીભૂત બની જાય છે, માટે જ પરિસ્થિતિ ઉપર વિજય મેળવવા માટે મનોબળ ખૂબ જ જરૂરી છે મનોબળની કમજોરીથી જ માયા આવે છે.

સમસ્યાઓ અચાનક આવે છે. પણ જો મનોબળ હોય તો સમસ્યા જલ્દી સમાપ્ત થઈ જાય છે. મનોબળ મજબૂત હોય તો ચાહે માયાના વિઘ્ન આવે, વ્યક્તિ દ્વારા આવે કે પ્રકૃતિ દ્વારા આવે પરંતુ તેનો પ્રભાવ આત્મા ઉપર પડતો નથી. મનોબળ હોય તો જ પ્રકૃતિને પણ શાંત કરી શકાય.

મનોબળવાળી વ્યક્તિ સેકન્ડમાં વ્યર્થને સમાપ્ત કરી સમર્થમાં પરિવર્તન કરી દે છે. સમર્થ
(અનુસંધાન પેજ નં. 31 પર)

કુમારી જીવન મહાન

કુ. તનિષ્ઠા, આધ્યાત્મિક શિક્ષણગૃહ, નડિયાદ

મારા શરીરનું નામ કુમારી તનિષ્ઠા છે. મારો જન્મ જમ્મુ કાશ્મીરમાં થયો છે. હું ધોરણ 10ની વિદ્યાર્થીની છું. હું જૂન 2025માં નડિયાદ આધ્યાત્મિક શિક્ષણગૃહમાં ભણવા આવી હતી. અહીંની દિનચર્યા ખૂબ જ સારી છે. અમે રોજ અમૃતવેલા, મુરલી ક્લાસ અને સાંજનો નુમાશામનો યોગ ખૂબ જ અનોખી રીતે કરીએ છીએ. જેના કારણે અમારામાં છુપાયેલી કળાઓ પણ બહાર આવે છે. અહીં અમારી વિશેષતાઓ પર ખાસ ધ્યાન આપી તેને વધુ સારી બનવાનો સુઅવસર પણ મળે છે. જ્યારે મેં અહીં આવવાનો નિર્ણય લીધો ત્યારે મારી માતા સાથે મારો ઘણો વિવાદ થયો હતો. તેમને એવું લાગતું હતું કે, હું તેમના વિના મારું પોતાનું કામ કેવી રીતે કરીશ? અહીં આવવાની જીદ પર હું અડગ હતી. ગુજરાત આવવાના પહેલા દિવસે મને પણ એવું લાગ્યું હતું કે હું અહીં કઈ રીતે રહી શકીશ? નવા વાતાવરણમાં નવી વ્યક્તિઓ અને નવી ભાષા કઈ રીતે સમજી શકીશ. બાબા સાથેનો પ્રેમ અને અહીં રહેતાં બહેનોના સહયોગથી મારો ડર ધીમે ધીમે દૂર થઈ ગયો. હવે આ સ્થાન પોતાનું લાગવા લાગ્યું છે. હું પહેલીવાર જ્યારે બિપિનમામા અને પૂર્ણિમા દીદીને મળી ત્યારે મને એટલો પ્રેમ અને પોતાના-પણાની અનુભૂતિ થઈ અને હું તો આનંદમાં મગન થઈ ગઈ. જ્યારે પૂર્ણિમાબેને મને બાબુમાં બેસાડી મારો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો ત્યારે એક-બે સેકન્ડ માટે અશરીરીપણાનો તથા શક્તિશાળી વાઈબ્રેશનનો અનુભવ થયો. એ દિવસથી મને આ જ્ઞાનમાર્ગ ખૂબ જ ગમવા લાગ્યો.

અહીં રહીને મારો વધુ આંતરિક વિકાસ પણ

થયો છે. અહીં આવતા પહેલા નાની નાની વાતોને પણ મન પર લઈ લેતી હતી પરંતુ હવે વિતેલી વાતો પર પૂર્ણવિરામ લગાવવાની કળા મારામાં અહીં આવ્યા પછી વિકસી છે. મારા લૌકિક અભ્યાસમાં પણ બાબા ઘણી મદદ કરે છે. ભણવા બેસતા પહેલા બાબાને યાદ કરી એમને સાથે લઈને બેસતી જેનો ફાયદો એ થયો કે એક વારમાં વધુ યાદ રહેતું. ક્યારે એકસ્ટ્રા સેવા હોય અને પરીક્ષા બીજે દિવસે હોય તો પણ પરીક્ષામાં સારું પરિણામ આવતું. કહેવાય છે ને! જ્યારે બાબાના કાર્યમાં આપણે મદદગાર બનીએ છીએ ત્યારે તે બંધાયમાન થઈ જાય છે આપણી દરેક પરિસ્થિતિમાં સહયોગ આપવા માટે.

હું પોતાની જાતને બહુ ભાગ્યશાળી માનું છું. જ્યારે અન્ય લૌકિક કન્યાઓ સાથે મારી સરખામણી કરું છું. ત્યારે તફાવત દેખાઈ આવે છે કે. મોબાઈલ અને ફેશનમાં ફસાયેલી કુમારીની તુલનામાં અમે, અમારી આંતરિક અને ભૌતિક ઉન્નતિમાં કેટલીક નવીનતા સાથે, વિવિધ ક્રિયાઓ અને કળાઓ શીખીને વિશેષતામાં આગળ વધીએ છીએ. ઘણી વખત અમોને પોતાના જ કાર્યને જોઈ અચૂક નવાઈ લાગે છે કે, આ કાર્ય પણ અમે કરી શકીએ છીએ! જીવનમાં આધ્યાત્મિક પુરુષાર્થ કેટલો મહત્વનો છે તે અહીં આવ્યા બાદ જણાયું. સંગઠનમાં રહી સર્વ સાથે ન્યારા અને ધ્યારા બની દરેકમાંથી વિશેષતા ધારણ કરવી તથા પોતાને જ્ઞાન-યોગથી શક્તિશાળી બનાવવાનું શીખતા ગયાં.

હવે વાત કરું એવા વ્યક્તિત્વની જે સાકાર સ્વરૂપે મારા માટે ઉદાહરણરૂપ છે શબ્દ તો ઓછા (અનુસંધાન પેજ નં. 32 પર)

ગર્ભ સંસ્કાર

બ્ર.કુ. શીલા, રૂપલગટ, રાજસ્થાન

એકવાર કોઈએ શ્રીકૃષ્ણને પૂછ્યું, ‘તમને માખણ આટલું બધું કેમ ગમે છે?’ ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે ખૂબ જ સુંદર જવાબ આપ્યો: ‘સાકર અને સૂકો મેવો તો બહારથી મીઠા હોય છે, પરંતુ માખણની અંદરનો કોમળ ભાવ અને તેની શુદ્ધતા મને સૌથી વધુ પ્રિય છે.’

આપણે અવારનવાર કહીએ છીએ કે આપણને શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીરામ, દુવ, પ્રહલાદ અને શિવાજી જેવા સંતાન જોઈએ છે, પરંતુ આપણે એ ન ભૂલવું જોઈએ કે આવી દિવ્ય આત્માઓને પામવા માટે માતાએ પણ કૌશલ્યા, યશોદા અને જીજ્ઞાબાઈ બનવું પડશે. ત્યારે જ તે એક સંસ્કારી, ગુણવાન અને શૂરવીર બાળકને જન્મ આપી શકે છે. ઇતિહાસ પર નજર કરીએ તો ખબર પડે છે કે દરેક સદીમાં જેટલી પણ મહાન વિભૂતિઓ થઈ છે, જેમણે આપણી સંસ્કૃતિ અને ધર્મની રક્ષામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી છે, તેમની પાછળ તેમની માતાઓના સંસ્કારો જ હતા.

સમયનો તફાવત

પહેલાના જમાનામાં માતાઓ વહેલી સવારે ઉઠીને, ઘરનું કામ કરતી વખતે ભજન-કીર્તન ગાતી હતી, જેનાથી ઘરનું વાતાવરણ સાત્વિક અને ભક્તિમય બની જતું હતું. જ્યારે પરિવારના અન્ય સભ્યો જાગતા, ત્યારે તેઓ પણ તે સાત્વિકતાનો અનુભવ કરતા અને આ જ સંસ્કારો બાળકોના ચરિત્રમાં ઉતરતા હતા. પરંતુ આજે સ્થિતિ એવી છે કે સવારે ઉઠતાની સાથે જ સૌથી પહેલા મોબાઈલ જોવામાં આવે છે, જેની અસર બાળકો પર પણ તેવી જ પડી રહી છે.

રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં નારી

એક નારી જ્યારે દીકરી, વધુ, પત્ની અને પછી માતા બને છે, ત્યારે તે માત્ર એક પરિવારનું નિર્માણ નથી કરતી, પરંતુ સમાજ અને જન-કલ્યાણનો માર્ગ પ્રશસ્ત કરે છે. જ્યારે એક સ્ત્રીને પહેલીવાર ખબર પડે છે કે તે માતા બનવાની છે, ત્યારે તેના મનમાં અપાર ખુશી અને અનેક સપનાઓ હોય છે. જો તે જ સમયથી યોગ્ય સાવચેતી અને સંસ્કારોનું ધ્યાન રાખવામાં આવે, તો આપણે આપણી ઈચ્છા મુજબ સંતાનનું શ્રેષ્ઠ ઘડતર કરી શકીએ છીએ. જ્યારે એક સ્ત્રી માતા બને છે, ત્યારે તે માત્ર એક શરીરને આકાર નથી આપતી, પરંતુ એક અદ્રશ્ય ચેતનાને ઘડે છે. માતા અને શિશુ વચ્ચે સંવેદના, ઉર્બા અને સંસ્કારોનો એક અતૂટ સેતુ બને છે. આ માત્ર એક પ્રાચીન પરંપરા કે ધાર્મિક આસ્થા નથી, પરંતુ એક વૈજ્ઞાનિક સત્ય પણ છે કે ગર્ભમાં ઉછરી રહેલું શિશુ પોતાની માતાના વિચારો, ભાવનાઓ અને વ્યવહારથી ઊંડાણપૂર્વક પ્રભાવિત થાય છે.

ગર્ભ સંસ્કાર - શિશુના નિર્માણની અદ્રશ્ય પાઠશાળા

ગર્ભાવસ્થા માત્ર એક શારીરિક પ્રક્રિયા નથી, પરંતુ તે એક નવા જીવનની દિશા નક્કી કરવાનો સુવર્ણ સમય છે. ગર્ભ સંસ્કારનો વાસ્તવિક અર્થ છે, શિશુને ગર્ભની અંદર જ શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને નૈતિક મૂલ્યો સાથે જોડવું. આ એક એવી આધ્યાત્મિક અને વૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયા છે, જે જન્મ પહેલાં જ બાળકને સારું સાંભળવા, સકારાત્મક વિચારવા અને એક ઉત્કૃષ્ટ માનવી

બનવા માટે યોગ્ય બનાવે છે. આ માત્ર શિશુનો વિકાસ નથી, પરંતુ માતાની તે માનસિક તૈયારી છે જેનાથી શિશુનું મન, સ્વભાવ અને સંપૂર્ણ ભવિષ્ય આકાર લેવા લાગે છે.

ગર્ભ સંસ્કાર એ માતાની તે અદ્રશ્ય પાઠશાળા છે જ્યાં ન કોઈ ભારે પુસ્તક છે, ન કોઈ ઔપચારિક ક્લાસરૂમ કે ન કોઈ બોજ. અહીં શિક્ષણનું એકમાત્ર માધ્યમ માતાની પવિત્ર ભાવનાઓ, તેની ઊંડી અનુભૂતિ અને તેનો નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ છે. માતાનો દરેક વિચાર શિશુના ચરિત્રનો પાયો બને છે.

વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિકોણ

આધુનિક સંશોધનો અનુસાર, ગર્ભાવસ્થાના ચોથા મહિનાથી જ શિશુ બહારના અવાજો સાંભળવાનું શરૂ કરી દે છે. માતાનો અવાજ અને તેની આસપાસના અવાજો ધીમે-ધીમે તેના સુધી પહોંચવા લાગે છે. પાંચમા મહિના સુધી આવતા-આવતા શિશુ માતાની લાગણીઓ પ્રત્યે પ્રતિક્રિયા (Reaction) પણ આપવા લાગે છે. જે માતા તણાવ કે ક્રોધમાં હોય, તો ગર્ભમાં ઉછરી રહેલું બાળક બેચેની અનુભવે છે. આનાથી વિપરીત, જે માતા શાંત, પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ હોય, તો શિશુ પણ તે શાંતિની ગહનતાનો અનુભવ કરે છે. આ સંવેદનશીલ સમયમાં માતાના વિચારો, તેની ભાવનાઓ અને તેના કર્મો ધીમે-ધીમે તે નાનકડા જીવના અર્ધજાગૃત મન (Sub-conscious mind)માં ઉતરવા લાગે છે.

બાળક ગર્ભમાં શીખી શકે છે

શિશુ માતાના ગર્ભમાંથી જ શિક્ષણ મેળવવાનું શરૂ કરી દે છે અને તેનો સૌથી મોટો ઐતિહાસિક પુરાવો મહાભારતના અભિમન્યુ છે. જ્યારે માતા સુભદ્રા ગર્ભવતી હતા, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ

તેમને યુદ્ધની રણનીતિ અને ‘ચક્રવ્યૂહ’ ભેદવાના રહસ્યો સંભળાવી રહ્યા હતા. સુભદ્રા સાંભળતા-સાંભળતા નિદ્રામાં સરી પડ્યા, પરંતુ તેમના ગર્ભમાં ઉછરી રહેલો પુત્ર ‘અભિમન્યુ’ બંધુ જ અત્યંત એકાગ્રતાથી સાંભળી રહ્યો હતો.

આ જ કારણ હતું કે અભિમન્યુને જન્મ પછી ક્યારેય ચક્રવ્યૂહ ભેદવાનું શીખવાની જરૂર ન પડી; તે દુર્લભ જ્ઞાન તેમને માતાના ગર્ભમાં જ પ્રાપ્ત થઈ ગયું હતું. જે ચક્રવ્યૂહની જટિલતાને મોટા-મોટા અનુભવી ચોક્કાઓ ન સમજી શક્યા, તેને એક બાળકે માત્ર ગર્ભમાં પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનના આધારે ભેદી નાખ્યો. આ માત્ર એક પૌરાણિક કથા નથી, પરંતુ એક ગહન ‘શિશુ વિજ્ઞાન’ છે.

આધુનિક સંશોધન અને પુરાવા

આજનું આધુનિક વિજ્ઞાન અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંશોધનો પણ આ પ્રાચીન સત્યનો સ્વીકાર કરે છે. સંશોધનોથી એ સ્પષ્ટ થયું છે કે જે માતાઓએ ‘ગર્ભ સંસ્કાર’ની પદ્ધતિ અપનાવી, જેમ કે દરરોજ શાંતિદાયક સંગીત સાંભળવું, સકારાત્મક સાહિત્ય વાંચવું અને પોતાના ગર્ભસ્થ શિશુ સાથે સંવાદ (Talk to baby) કરવો તેમના બાળકો જન્મ પછી અન્ય બાળકોની તુલનામાં વધુ શાંત, કુશાગ્ર બુદ્ધિશાળી (Intelligent) અને ભાવનાત્મક રીતે સ્થિર બને છે.

ધ્વનિ અને લયનો પ્રભાવ

વૈજ્ઞાનિક રીતે એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે જે માતા ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન નિયમિત રીતે એક જ હાલરડું કે મંત્ર સંભળાવે છે, તો જન્મ પછી બાળક તે જ ધૂન સાંભળીને તરત જ શાંત થઈ જાય છે. તેનું કારણ એ છે કે શિશુ જન્મ પહેલાં જ તે વિશિષ્ટ ધ્વનિ અને લય (Rhythm) સાથે ભાવનાત્મક રીતે જોડાઈ ચૂક્યું હોય છે.

૧૬ સંસ્કારોમાં પ્રથમ: ગર્ભ સંસ્કાર

ભારતીય શાસ્ત્રોમાં ૧૬ સંસ્કારોનું વર્ણન છે, જેમાં 'ગર્ભ સંસ્કાર'ને પ્રથમ માનવામાં આવ્યો છે. આ માતા માટે માત્ર શારીરિક અવસ્થા નથી, પરંતુ એક 'યોગ સાધના' છે. જ્યારે માતા ધ્યાનમાં બેસે છે, ત્યારે તે પોતાના ભીતર ચાલી રહેલા એક નવા જીવન (આત્મા) સાથે જોડાય છે. માતાની પ્રાર્થના માત્ર ઈશ્વર સાથે જ નહીં, પરંતુ પોતાના શિશુ સાથેનો એક સીધો સંવાદ છે. આ એ સંગમ છે જ્યાં વિજ્ઞાન ને શ્રદ્ધા એકસાથે મળે છે.

જીવનનો પાયો - ગર્ભ સંસ્કારના પાંચ મુખ્ય સ્તંભ

જે પ્રકારે કોઈ ઊંચી અને ભવ્ય ઈમારતની મજબૂતી તેના પાયો (Foundation) પર ટકેલી હોય છે, બરાબર તે જ રીતે એક મનુષ્યના ચરિત્ર, વ્યક્તિત્વ અને ભવિષ્યનો પાયો માતાના ગર્ભમાં જ નંખાઈ જાય છે. ગર્ભ સંસ્કાર મુખ્યત્વે આ પાંચ સ્તંભો પર આધારિત છે -

માતાના વિચારો - માતાના મસ્તિષ્કમાં ચાલતા વિચારો જ શિશુનો સ્વભાવ (Psychology) નક્કી કરે છે. જો માતા સકારાત્મક અને શ્રેષ્ઠ ચિંતન કરે છે, તો શિશુ માનસિક રીતે સંતુલિત અને પ્રખર બને છે.

માતાના કર્મો - માતાની દૈનિક દિનચર્યા અને તેના કાર્ય કરવાની રીત શિશુમાં પ્રવૃત્તિઓ (Habits) લાવે છે. માતાનું સક્રિય અને શિસ્તબદ્ધ જીવન બાળકને કર્મનિષ્ઠ બનાવે છે.

માતાનું સ્મિત - માતાની પ્રસન્નતા શિશુ માટે સંજીવની સમાન છે. જ્યારે માતા ખુશ રહે છે, ત્યારે તેના શરીરમાં 'હેપ્પી હોર્મોન્સ' બને છે, જે બાળકમાં આત્મવિશ્વાસ અને સકારાત્મકતાના બીજ વાવે છે.

માતાનું શ્રવણ (સાંભળવું) - શિશુ ગર્ભમાં સાંભળવાની ક્ષમતા ધરાવે છે. માતા જે સાંભળે છે, પછી તે વેદમંત્રો હોય, મધુર સંગીત હોય કે પ્રેરણાદાયી વાર્તાઓ, તે જ બાળકની બુદ્ધિ અને એકાગ્રતાને તેજ બનાવે છે.

માતાનો આહાર - 'જેવું અણ્ણ, તેવું મન.' માતા જે શુદ્ધ અને સાત્ત્વિક ભોજન ગ્રહણ કરે છે, તેનાથી માત્ર બાળકનું શારીરિક સ્વાસ્થ્ય જ નથી સુધરતું, પરંતુ તેના સૂક્ષ્મ સંસ્કારોનું પણ નિર્માણ થાય છે.

ગર્ભ સંસ્કારના પાંચ વ્યાવહારિક સૂત્રો

ધ્વનિ અને સ્પંદન (Sound Therapy) - ગર્ભમાં શબ્દોના અર્થ કરતા ધ્વનિના તરંગો (Vibration)ની અસર વધુ થાય છે. વાંસળીની મધુર ધૂન, 'ૐ'નો ઉચ્ચાર કે વેદમંત્રોનો જાપ શિશુના મગજના કોષો (Brain cells)ને સક્રિય અને વિકસિત કરે છે.

આત્મીય સંવાદ (Baby Talk) - દરરોજ, ખાસ કરીને રાત્રે, ઓછામાં ઓછી 2 મિનિટ તમારા શિશુ સાથે વાત કરો. તેને કહો 'તું મારા જીવનની પૂર્ણતા અને શાંતિ છે, હું તને ખૂબ પ્રેમ અને સુરક્ષા આપી રહી છું.' શિશુ તમારા હૃદયના ભાવોને ગ્રહણ કરે છે.

સાત્ત્વિક આહાર અને જીવનશૈલી - માતા જે ગ્રહણ કરે છે તેનાથી બાળકનું શરીર બને છે અને માતા જે વિચાર કરે છે તેનાથી બાળકનું મન બને છે. દિવસની શરૂઆત ધ્યાનથી કરો અને જંક ફૂડથી બચો.

ધ્યાન - આત્મિક શાંતિ (Meditation) - દરરોજ 5-10 મિનિટ શ્વાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરો. કલ્પના કરો કે તમારામાંથી એક દિવ્ય પ્રકાશ નીકળી રહ્યો છે જે શિશુને સુરક્ષા આપી

રહ્યો છે.

વર્તમાન પડકાર અને જાગૃતિ - આજના યુગમાં માતા અવારનવાર મોબાઈલ અને તણાવમાં વ્યસ્ત રહે છે. તમે સ્ક્રીન પર જે જુઓ છો તેની સીધી અસર શિશુ પર થાય છે, તેથી તમારી **‘ડિજિટલ ડાયેટ’** પર પણ ધ્યાન આપો.

માતૃત્વ - એક દૈવી સાધના અને જીવંત મંદિર

માતૃત્વ એ માત્ર શારીરિક હલચલ નથી, પરંતુ એક અત્યંત સૂક્ષ્મ અને આધ્યાત્મિક પ્રક્રિયા છે. આજના પડકારજનક સમયમાં **‘ગર્ભ સંસ્કાર’** શિશુ માટે એક **‘ભાવનાત્મક સુરક્ષા કવચ’** છે.

જ્યારે એક ગર્ભવતી માતા નિયમિત ધ્યાન અને પ્રાર્થનાનો માર્ગ પસંદ કરે છે, ત્યારે તેનું મન શાંત સાગર જેવું સ્થિર બને છે અને તે એક દિવ્ય ઉર્જાનો અનુભવ કરે છે. માતાએ સમજવું પડશે કે તેનો ગર્ભ માત્ર શરીરના પોષણની જગ્યા નથી, પરંતુ એક **‘જીવંત મંદિર’** છે. જ્યારે સ્ત્રી આ પાવન ભાવ સાથે જીવે છે, ત્યારે તે માત્ર માતા નહીં પણ એક **‘ગુરુ’** બની જાય છે. તે માત્ર એક બાળકને જન્મ નથી આપતી, પરંતુ એક મહાન વ્યક્તિત્વ અને ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું સર્જન કરે છે.

‘માતાની ચેતના જ શિશુનું ભાગ્ય લખે છે. આવો, આપણે આપણી આવનારી પેઢીને સંસ્કારોનો મજબૂત પાયો આપીએ.’

॥ ઓમશાંતિ ॥

(પેજ નં. 26નું અનુસંધાન)... મનોબળ

આત્મા વિઘ્ન વિનાશક હોય છે તેની સાથે સર્વ શક્તિઓ હોવાથી અલબેલાપન (લાપરવાહી) આવી શકતું નથી. સમર્થ આત્મા જ સર્વશક્તિવાન બાપને પ્રત્યક્ષ કરી શકે છે.

॥ ઓમશાંતિ ॥

એ કરે

બ્ર. કુ. જૂનાગઢ

એક ડગલું હિમંતનું તું ભર,
હજાર ડગલા એ ભરે,
વિકાર તું છોડ,
અતિન્દ્રિય સુખનાં મૂલામા એ મુલાવે,
મોહ તું છોડ,
સ્નેહની સ્વતંત્રતામાં એ ઉડાડે,
ચિંતા તું છોડ,
ભવોભવનો ભાર એ ઉપાડે,
એક બાપ સાથે સર્વ સંબંધ તું રાખ,
બધા સંબંધ એ નિભાવે,
સમર્પણ હૃદયનું રાખ,
જીવનયાત્રા એ ચલાવે,
ગુસ્તો તું છોડ,
શાંત સમ્યક મન એ રખાવે,
સેવામાં નિમિત્ત તું બન,
સફળતા એ અપાવે,
ભીતરનો ભેરુ તું માન,
મિત્રતા એ નિભાવે,
દુર્ગુણોને તું છોડ,
સર્વગુણ સંપન એ બનાવે,
એક જન્મ તું એનો બન,
૨૧ જન્મ માલામાલ એ બનાવે,
શ્રીમતનું પાલન તું કર,
ડબલ સિરતાજથી એ સજાવે,
યાદની યાત્રામા મગ્ન તું રહે,
અખંડ આનંદ અનુભવ એ કરાવે.

॥ ઓમશાંતિ ॥

ભણતર 'લૌકિક' ગણતર 'અલૌકિક'

બ્ર.કુ. અનંત, નડિયાદ

એસ.એસ.સી. - શિવબાબાના સ્પેશિયલ ચાર્જલ્ડ

એચ.એસ.સી. - હેન્ડ/હેડ શિવબાબાના સેન્ટર

બી.એ. - બાબાના આસિસ્ટન્ટ

બી.કોમ. - બાબાના કમ્પેનિયન

બી.એસ.સી. - બાબાના સ્પેશિયલ ચાર્જલ્ડ

એમ.એ. - માસ્ટર ઓલમાર્ટી

એલ.એલ.બી. - લવ એન્ડ લોનું બેલેન્સ

સી.એ. - ચાર્જલ્ડ ઓફ ઓલમાર્ટી

બી.ઈ. - બાબાના એવરેડેડી

એમ.ઈ. - મોસ્ટ એવરેડેડી

એમ.બી.બી.એસ. - મેં બાબા કા બેસ્ટ સ્ટુડન્ટ

એમ.ડી. - માસ્ટર ઓફ ડીવીનીટી

એમ.એસ. - માસ્ટર સર્વશક્તિવાન

એફ.આર.સી.એસ. -

ફેલો ઓફ રોયલ કોલેજ ઓફ શિવબાબા

આઈ.સી.એસ. -

ઈન્ટિમેટ કંપેનિયન ઓફ શિવબાબા

સી.એસ. - ચાર્જલ્ડ ઓફ શિવબાબા

એમ.બી.એ. - મેં બાબા કા આસિસ્ટન્ટ

પી.ટી.સી. - પરમાત્મા તેરા કમ્પેનિયન

॥ ઓમ શાંતિ ॥

(પેજ નં. 08નું અનુસંધાન)... પ્રસન્નતાના પથ

માટે આંતરિક શક્તિ હોવી જરૂરી છે. આંતરિક શક્તિ એટલે મનની સ્થિરતા, સકારાત્મકતા અને આત્મવિશ્વાસ. જ્યારે મન મજબૂત હોય ત્યારે વ્યક્તિ કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં સંતુલિત રહી શકે છે. ધ્યાન, સકારાત્મક વિચાર અને આત્મજ્ઞાન દ્વારા આ આંતરિક શક્તિ વિકસે છે. જ્યારે વ્યક્તિ પોતાના મનનો માલિક બની જાય છે ત્યારે ખુશી તેની સ્થાયી અને સદા રહે છે.

ખુશી બહાર શોધવાની વસ્તુ નથી. તે આપણા આત્માની અંદર રહેલી પ્રકાશમય સ્થિતિ છે. જ્યારે માણસ પોતાની સાચી ઓળખને સમજે છે, વિચારોને શુદ્ધ બનાવે છે, અપેક્ષાઓ ઘટાડે છે, કૃતજ્ઞતા અને સ્વીકૃતિ અપનાવે છે તથા સેવા અને આધ્યાત્મિક અભ્યાસને જીવનમાં સ્થાન આપે છે. ત્યારે જીવનમાં સ્થિર અને સત્ય ખુશી પ્રાપ્ત થાય છે.

આજના તણાવપૂર્ણ અને ઝડપી યુગમાં આ પ્રકારની આધ્યાત્મિક સમજ માનવજીવન માટે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ બને છે. આંતરિક શાંતિ અને આનંદ મેળવવા માટે આત્મજાગૃતિ અને રાજયોગ મેડિટેશનનો માર્ગ માનવજાતિને એક નવી દિશા આપી શકે છે.

॥ ઓમ શાંતિ ॥

(પેજ નં. 27નું અનુસંધાન)... કુમારી જીવન

છે પણ સાક્ષાત શાંતિ અને ગંભીરતાની મૂર્તિ આ હોસ્ટેલના સંચાલિકા માનનીય સંધ્યાદીદી. તેઓ અતિ વ્યસ્ત હોવા છતાં પણ અમારા બધાનું ધ્યાન વ્યક્તિગત રીતે રાખે છે. બસ આટલી વાત આપણી સમક્ષ મૂકી હું મારા અનુભવને પૂર્ણવિરામ આપીશ.

તો ચાલો, આધ્યાત્મિક કન્યા શિક્ષણગૃહમાં

કુમારીઓ, આપ પણ મારી જેમ આવો.. અને આ સોનેરી તકનો લાભ લો.. આધ્યાત્મિક સુરક્ષિત જીવનનો આનંદ લો. સમય ખૂબ ઓછો છે, યાદ રહે અભી નહીં તો કભી નહીં. જીવન પોતાનું જ્ઞાન-યોગથી શૃંગારીને, બીજાને પણ રાજયોગ શીખવાડી તેમના જીવનને પણ મહાન બનાવીએ.

સંપર્ક માટે, આધ્યાત્મિક કન્યા શિક્ષણગૃહ

ફોન - 94089 76617, 0268-3560145

॥ ઓમ શાંતિ ॥

(પેજ નં. 21નું અનુસંધાન)... નરસિંહ અવતાર

(પેજ નં. 13નું અનુસંધાન)... પુસ્તકાલય

જેમ નરસિંહ અવતારે નખોથી હિરણ્ય-કશિપુનો સંહાર કર્યો, તેમ સાધકે પણ વીસેના-ખૂનના પુરુષાર્થથી અર્થાત્ સંપૂર્ણ શક્તિ-જાગૃતિથી દેહઅભિમાનના મૂળને સમાપ્ત કરવું પડે.

આગળ જઈને ‘લાઈબ્રેરી ડિપાર્ટમેન્ટ’નું પણ નિર્માણ કરવામાં આવ્યું, જેથી અહીં એકાંતમાં બેસીને મધુબન નિવાસી તેમજ દેશ-વિદેશથી પધારનારા ભાઈ-બહેનો ઈશ્વરીય જ્ઞાનનું મનન, ચિંતન અને પઠન કરી શકે.

સાધક માટે શ્રેષ્ઠ સમય

સાધક માટે બે સમય વિશેષ મહત્વના છે - અમૃતવેળા અને સાંજનો સમય (નુમાશામ) આ સમયમાં પરમાત્મા સાથે યોગ જોડવાથી આત્મા શક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે અને આંતરિક હિરણ્યકશિપુ પર વિજય મેળવી શકે છે.

આ જ ઉદ્દેશ્યથી દરેક કેમ્પસમાં પુસ્તકાલયની સેવાની શરૂઆત થઈ. પહેલા પાંડવ ભવન, પછી જ્ઞાન સરોવર, શાંતિવન અને હવે તો સેન્ટરો પર પણ પુસ્તકાલય બનાવવાની રસમ ચાલી રહી છે. આજે આપણે જોઈએ છીએ કે બાબાની સીઝનમાં બાબા મિલનમાં આવનારા ભાઈ-બહેનો શાંતિવન લાઈબ્રેરી (કોન્ફરન્સ હોલની નીચે)ની સેવાનો એટલા ઉમંગ-ઉત્સાહથી લાભ લે છે કે જોઈને દિલથી નીકળે છે ‘**બાબા તેરા શુક્રિયા, તેરી લીલા ન્યારી હે!**’ તેથી, સમસ્ત બ્રાહ્મણ પરિવારે બાબાના તમામ કેમ્પસની લાઈબ્રેરીઓનું અવલોકન એકવાર જરૂર કરવું જોઈએ. અમે તમારું દિલથી સ્વાગત કરીએ છીએ.

વહાલા વાંચક મિત્રો, નરમાંથી નારાયણ બનવાની આ દિવ્ય યાત્રામાં નરસિંહ અવતાર પાયાની ભૂમિકા ભજવે છે. જ્યારે માનવ પોતાના અંદરના સિંહ - એટલે કે શક્તિ, સાહસ અને દિવ્ય જાગૃતિને જગાડે છે, ત્યારે આળસ અને અલબેલાપન જેવી અંધકારમય શક્તિઓનો નાશ થાય છે. અને ત્યારે જ આત્મા અતિન્દ્રિય સુખ અને પરમાનંદની અનુભૂતિ તરફ આગળ વધે છે.

‘આખા કલ્પની સભ્યતાના મૂળ આધાર, આ ‘**ઈશ્વરીય જ્ઞાન ભંડાર**’માં આપ સૌનું હૃદયથી સ્વાગત છે.’

॥ ઓમ શાંતિ ॥

॥ ઓમશાંતિ ॥

(પેજ નં. 23નું અનુસંધાન)...બ્રહ્માકુમારી સંસ્થા

સર્વ ધર્મોનું તથા આપણા વીતી ગયેલા અનેક જન્મોના અને ગીતાનાં એ અદ્ભુત રહસ્યો જેને કદાપિ કોઈએ બતાવ્યા જ નથી. આ બધું આપ એક સપ્તાહમાં જાણીને એક નવી જ દુનિયામાં પહોંચી જશો. પછી આપના મુખેથી એ શબ્દો નીકળશે કે પાના થા સો પા લિયા.

- જે અણગમતું છે એનાથી તમે દૂર ભાગો નહીં. અણગમતી વસ્તુને ગમતી બનાવવી એ કાંઈ તમે ધારો છો એટલું મુશ્કેલ નથી.
- સમસ્યાઓથી ગભરાઈને નાસી છૂટવાની વૃત્તિ રાખશો નહીં. કેમકે પલાયન થઈ જવાની આ વૃત્તિ અનેક મુશ્કેલીઓનું મૂળ છે.

॥ ઓમ શાંતિ ॥

સંગમયુગની પ્રશ્નાવલી

દૈવી ભાઈઓ અને બહેનો,

નવીનતાસભર ઈશ્વરીય જ્ઞાનખજાનો સંગમયુગની પ્રશ્નાવલી જ્ઞાનચિંતનના આધારે અહીં નીચે આપેલા શબ્દોમાંથી યોગ્ય શબ્દ પ્રશ્નાવલીમાં ભરશો. આ પ્રશ્નાવલીના જવાબો આ જ અંકમાં અંદર આપેલ છે. તમારા જવાબોને સાચા જવાબો સાથે જરૂર ચકાસી જુઓ.

1. બાબા આવ્યા છે _____ સંગમ યુગ પર.
2. આત્માને _____ થી સતોપ્રધાન બનાવવાની છે.
3. આ સમયે રાવણનો _____ છે માટે બધા દુઃખી છે.
4. શિવબાબા _____ દ્વારા સ્વર્ગની સ્થાપના કરી રહ્યા છે.
5. જ્ઞાન સાગર બાપ આપણને પતિત થી _____ બનાવે છે.
6. _____ ત્રેતામાં ભક્તિ શાસ્ત્ર વગેરે હોતું નથી.
7. જ્યારે _____ થઈએ છીએ ત્યારે બાપને યાદ કરીએ છીએ.
8. જ્ઞાનનું _____ મળેલ છે જેનાથી સૃષ્ટિના આદિ મધ્ય અંતને જાણી શક્યા.
9. આપણે ભારતને _____ પર સ્વર્ગ જરૂર બનાવીશું.
10. પરમાત્મ ચિંતન કરનાર જ હંમેશા _____ છે.
11. જ્યારે આ રુદ્ર યજ્ઞમાં બધું જ _____ કરીશું ત્યારે રાજ્ય પદ મળશે.
12. તમે _____ થી દેવતા બનો છો.
13. તુમ માત પિતા હમ _____ તેરે... તેરી કૃપા સે સુખ ધનેરે.
14. _____ તે જે 21 કુળનો ઉદ્ધાર કરે.
15. રાજેશ્વ અશ્વમેઘ _____ રુદ્ર ગીતા જ્ઞાન યજ્ઞ.
16. સાચા બ્રાહ્મણોનું આ પુરાની દુનિયાથી _____ ઉઠી ગયું હશે.
17. જેમનું દિલ મોટું છે તેના માટે _____ કાર્ય પણ સંભવ થઈ જાય છે.
18. સંગમ પર આત્માની ડોર _____ સાથે જોડવાની છે.
19. આ શિવબાબાનો _____ છે. પતિતોને પાવન બનાવવા માટે.
20. આત્માને _____ બનાવવા માટે મનન શક્તિ જોઈએ.
21. વ્યર્થ થી _____ બનો તો સાચા સેન્ટ બી જશો.
22. હંમેશા _____ પરમાત્મ પ્યારમાં ખોવાઈને રહીએ તો દુઃખની દુનિયા ભુલાઈ જશે.
23. આત્મા રૂપી વસ્ત્ર _____ બનવાથી શરીર શુદ્ધ મળે છે.
24. બાબા કહે છે આ કામ કટારી આદિ મધ્ય અંત _____ આપે છે.
25. જ્યારે _____ ઘર બને છે ત્યારે જૂના ઘર થી વૈરાગ્ય આવી જાય છે.

(કુમારી, અસંભવ, બ્રહ્મા, નવું, પરમાત્મ પ્યાર, દુઃખી, ત્રીજું નેત્ર, બ્રાહ્મણ, અવિનાશી, યજ્ઞ, શક્તિશાળી, શ્રાપ, સ્વાહા, લંગર, બેફિકર બાદશાહ, બાલક, ઈનોસન્ટ, પરમાત્મા, દુઃખ, તમોપ્રધાન, પાવન, શ્રીમત, સતયુગ, કલ્પના, સ્વચ્છ)

અમરાઈવાડીમાં 'વિશ્વ મહિલા દિને' યોગ વિકાસ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ દ્વારા આયોજીત 'મહિલા સ્નેહમિલન'માં 'નારી રત્ન' એવોર્ડ સેરેમની બાદ સમુદયિત્રમાં પ્ર.કુ. લક્ષ્મીબેન તથા પ્ર.કુ. ઉજ્જતિબેન.

ગોધરામાં આયોજીત 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા સંમેલન'નું ઉદ્ઘાટન કરતાં વી કલબના પ્રમુખ ભગિની હર્ષાબેન પંચાલ, સેક્રેટરી ભગિની વૃત્તિબેન શેઠ, પ્ર.કુ. સુરેખાબેન તથા અન્ય મહિલા પ્રતિનીધીઓ.

ગારીયાધાર સેવાકેન્દ્રમાં 'મહિલા મહોત્સવ'ના દિવસે આયોજીત 'પુશહાલ મહિલા પુશહાલ પરિવાર' કાર્યક્રમમાં ગાયનેક ડૉ. ખુશબુબેન ચૌહાણ, ડેન્ટીસ્ટ ડૉ. રત્વીબેન તથા પ્ર.કુ. દિપાબેન.

ગોંડલ ખાતે 'નારી તું કલ્યાણી' સ્નેહમિલન કાર્યક્રમ બાદ સમુદયિત્રમાં નગરપાલિકાના પ્રમુખ ભગિની ભાવનાબેન, ડૉ. ઝનકાર જાગાણી, યોગા ટીચર શીતલબેન વાજા, પ્ર.કુ. ભાવનાબેન, પ્ર.કુ. શીતલબેન.

જલાલપોર ખાતે 'વીમન ડે' ઉપર મહિલા સ્નેહમિલનમાં ડૉ. ભુમિકાબેન, ડૉ. રૂપલબેન, ICBSના પ્રોજેક્ટ ઓફિસર કોમલબેન, શાળાના આચાર્ય હિરલબેન, પ્ર.કુ. ભાનુબેન, પ્ર.કુ. અલ્પનાબેન.

અમદાવાદ નારોલમાં 'નારી દિવસે' વકીલ કોમલબેન, આચાર્ય હીનાબેન, CA શિવાનીબેન, સ્કુલ ડાયરેક્ટર સુરેખાબેન, ડૉ. મીતલબેન, સુમુકીના મેનેજર શશીકલાબેન, પ્રો. ખુશાલીબેન, પ્ર.કુ. જાગૃતિબેન, રંજનબેન.

ઉમરપાડામાં 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસે' તુલસીને જળ અર્પણ કરતાં નારીશક્તિ પુરસ્કાર વિજેતા ઉષાબેન, અદાણી ફાઉન્ડેશન CSRના શીતલબેન, તાલુકા પંચાયત સભ્ય શારદાબેન, પ્ર.કુ.મીનાબેન.

માતર ખાતે 'ઈન્ટરનેશનલ વીમન ડે' નિમિત્તે આયોજીત ભજન સ્પર્ધાના વિવિધ ભજન મંડળીઓના સ્પર્ધકો, સંયોજક ભગિની મેઘનાબેન, ભગિની મંદાબેન સાથે પ્ર.કુ. તરૂબેન, પ્ર.કુ. રૂપલબેન.

રાજકોટમાં 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસે' રાજકોટ શહેર જીલ્લા ગ્રાહક સુરક્ષા મંડળ દ્વારા રાજયોગિની ભારતીદીદીને 'નારી રત્ન' એવોર્ડથી સન્માનીત કરતાં MLA પુરુષોત્તમભાઈ રૂપાલા અને ડૉ. દર્શનાબેન શાહ, મેયર ભગિની નયનાબેન, ગ્રાહક સુરક્ષા મંડળના પ્રમુખ ભગિની રમાબેન માવાણી સાથે અન્ય મહાનુભાવો.

પંજાબ કરનાલ ખાતે કલા સંસ્કૃતિ પ્રભાગના અધ્યક્ષા પ્ર.કુ. ચંદ્રિકાબેનને 'વર્લ્ડ રેકોર્ડ ઓફ એક્સેલેન્સ' લંડન દ્વારા સન્માનીત કરતાં NIFFAના અધ્યક્ષા ભાતા પ્રિતપાલસિંહ પશુ, મહામંડલેશ્વર શ્રી શ્રી ૧૦૮ હેમતાનંદ પશુપતિ મહારાજ, MLA જગમોહન આનંદ, મેયર રેણુભાલા ગુપ્તા, પ્ર.કુ. પ્રેમબેન તથા વિશિષ્ટ અતિથિગણ.

દિલ્હી ખાતે પ્ર.કુ. વેદાંતીબેનને 'Jewel of India-ભારત કી શાન ભારત કા અભિમાન' એવોર્ડ અર્પણ કરતાં ભારત સરકારના કેન્દ્રીય સંસ્કૃતિ અને પ્રવાસન મંત્રી ભાતા ગજેન્દ્રસિંહ.

અમરેલીમાં 'વિશ્વ મહિલા દિવસે' જીલ્લા રમતગમત વિકાસ અધિકારી ભગિની પુનમબેન કુમકિયા 'Strong Women'ના એવોર્ડથી પ્ર.કુ. ગીતાબેનને સન્માનીત કરતાં.

રાજકોટ રવિરત્ન દ્વારા 'સ્વાસ્થ્ય, સંપત્તિ અને ખુશીનું રહસ્ય' કાર્યક્રમમાં બી.કે. પ્રો. ઈ.વી. ગીરીશભાઈ, મેડિકલ કોલેજના ડીન ડૉ. ભારતીબેન, કૉરપોરેટર હિરેનભાઈ અને જીતુભાઈ, આચાર્ય વિધાનિકેતન શાળા વિમલભાઈ, નેફ્રોલોજિસ્ટ ડૉ. મયુરભાઈ, DySP મરીન ATS ભાતા ડી.કે.ગાલા, મહંત શ્રી સ્વામી અખંડ પ્રહાનંદજી, પ્ર.કુ. નલિનીબેન, પ્ર.કુ. અંબુબેન.

અમદાવાદ સુખશાંતિ ભવનમાં 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસે' આયોજીત 'મહિલા સંમેલન-સ્વાસ્થ્ય જાગૃતિ કેમ્પ'નું દિપ પ્રજ્વલન કરી ઉદ્ઘાટન કરતાં ઓન્કોલોજિસ્ટ ડૉ. ભરતભાઈ પટેલ, આંખના સર્જન ડૉ. કૃષ્ણભાઈ પટેલ, પ્ર.કુ. ડૉ. નેહાબેન, પ્ર.કુ. ડૉ. નંદિનીબેન.